

VIQUIPÈDIA
L'enciclopèdia lliure

[Portada](#)
[Article a l'atzar](#)
[Articles de qualitat](#)

[Comunitat](#)
[Portal viquipedista](#)
[Canvis recents](#)
[La taverna](#)
[Contacte](#)
[Xat](#)
[Donatius](#)
[Ajuda](#)

[Imprimeix/exporta](#)
[Crea un llibre](#)
[Baixa com a PDF](#)
[Versió per a impressora](#)

[En altres projectes](#)
[Wikimedia Commons](#)

[Eines](#)
[Què hi enllaça](#)
[Canvis relacionats](#)
[Pàgines especials](#)
[Enllaç permanent](#)
[Informació de la pàgina](#)
[Element a Wikidata](#)
[Citau aquest article](#)

Pàgina [Discussió](#)

Mostra [Modifica el codi](#) [Mostra l'historial](#)

Edat mitjana

L'**edat mitjana** o **edat medieval** és el període intermedi de la [història d'Europa](#) enmig de l'[edat antiga](#) i l'[edat moderna](#). Els seus inicis es marquen per dos grans esdeveniments: l'inici al [segle V](#) amb la [caiguda de l'Imperi Romà](#), l'any [476](#), i el final al [segle XV](#) amb la [caiguda de Constantinoble](#), el [1453](#), o bé amb el [descobrimnt d'Amèrica](#) l'any [1492](#). El nom va ser posat pels humanistes del [Renaixement](#) com a terme despectiu, perquè la consideraven una època fosca compresa enmig de moments d'esplendor cultural.

Actualment, els historiadors del període prefereixen matisar aquesta ruptura entre l'[edat antiga](#) i l'edat mitjana, de manera que entre els segles [III](#) i [VIII](#) se sol parlar d'[antiguitat tardana](#), que hauria estat una gran etapa de transició en tots els àmbits: en l'àmbit econòmic, per la substitució del [sistema esclavista](#) pel [feudalisme](#); en l'àmbit social, per la desaparició del concepte de [ciutadania romana](#) i la consolidació dels [estaments](#) medievals; en l'àmbit polític, per la descomposició de les estructures centralitzades de l'imperi que donà pas a una dispersió del poder; i en l'àmbit ideològic i cultural, per l'absorció i substitució de la [cultura clàssica](#) per les [teocèntriques](#) cultures [cristianes](#) o [islàmica](#) (cadascuna en el seu espai).^[1]

L'edat mitjana s'acostuma a dividir en dos grans períodes: [alta edat mitjana](#) ([segle V](#) a [segle X](#), sense una clara diferenciació amb l'[antiguitat tardana](#)); i [baixa edat mitjana](#) ([segle XI](#) a [segle XV](#)), que al seu torn pot dividir-se en un període de plenitud, la [plena edat mitjana](#) ([segle XI](#) a [segle XIII](#)), i els dos últims segles que van presenciar la crisi de l'edat mitjana ([segle XIV](#) i [XV](#)).

L'[alta edat mitjana](#) es caracteritzà per la ruralització i la davallada comercial i cultural de l'Occident europeu. L'[Imperi bizantí](#) allargà l'ensulsiada de l'[imperi romà d'Occident](#) mentre l'[islam](#) s'estengué fins a [Hispania](#). Entre els segles VIII i X, l'Europa [cristiana](#) consolidà un sistema econòmic i polític que s'ha conegut amb el nom de [feudalisme](#), marcat per la feblesa del poder monàrquic, amb una autoritat mediatitzada per la [noblesa](#) i el [clergat](#); l'[autarquia](#) econòmica, l'existència d'una complexa xarxa de relacions socials i vincles feudals (de [vassallatge](#) quan la relació era entre dues persones lliures, l'una actuant com a senyor i l'altra de [vassall](#); o de servitud, quan era entre una persona

Història universal

[Prehistòria](#)

[Paleolític](#) · [Neolític](#)
[Edat del coure](#) · [Edat del bronze](#)
[Edat del ferro](#)

[Edat antiga](#)

[Mesopotàmia](#) · [Antic Egipte](#)
[Antiguitat clàssica](#)

[Edat mitjana](#)

[Alta edat mitjana](#)
[Baixa edat mitjana](#)
[Imperi Bizantí](#)

[Edat moderna](#)

[Era de l'exploració](#)
[Renaixement](#)
[Barroc](#) · [Il·lustració](#)

[Edat contemporània](#)

Afrikaans
 Alemannisch
 Aragonés
 العربية
 مصرى
 Asturianu
 Azərbaycanca
 Башҡортса
 Boarisch
 Žemaitėška
 Беларуская
 Беларуская (тарашкевіца)
 Български
 বাংলা
 Brezhoneg
 Bosanski
 Буряад
 Cebuano
 كوردیی ناوەندی
 Čeština
 Kaszëbsczi
 ЧӀавашла
 Cymraeg
 Dansk
 Deutsch
 Dolnoserbski
 Ελληνικά
 ★ English
 Esperanto
 ★ Español
 Eesti
 Euskara
 Estremeñu
 فارسی
 Suomi
 Võro

lliure que actuava de senyor i una altra que renunciava a la seva llibertat: el **serf**); i una societat **teocràtica**, en què la idea de **Déu** omplí tota la societat i els centres religiosos actuaren com a focus de cultura, riquesa i lligam amb el passat, amb el **llatí** com a llengua de cultura i d'intercanvi.

La **baixa edat mitjana** es caracteritzà, a partir del segle XI, per un canvi de tendència: l'agricultura de l'Occident europeu començà a generar excedents comercialitzables i es produí un desenvolupament de les **ciutats** impulsat per una intensa activitat comercial. El període d'expansió econòmica fou bruscament interromput a mitjan **segle XIV**: fou el principi del trencament de les estructures econòmiques i socials del sistema senyorial imperant i l'inici de molts dels trets bàsics de l'**edat moderna** europea.

En aquest llarg període de mil anys, hi hagué fets i processos molt diferents, diferenciats temporalment i geogràfica, que responien tant a influències mútues amb altres civilitzacions i territoris com a dinàmiques internes. Algunes en tingueren una gran projecció cap al futur i foren les bases de l'expansió europea posterior i del desenvolupament d'una incipient vida urbana i una **burgèsia** que, amb el temps, desenvoluparien el **capitalisme**.^[2] També sorgiren formes polítiques noves: el **califat** islàmic, els poders universals de la cristiandat llatina (**pontificat** i el **Sacre Imperi**), l'**Imperi Bizantí** i els regnes **eslaus** integrats en la **cristiandat oriental**; i en menor escala, tot tipus de **ciutats estat**, des de les petites **ciutats imperials lliures** fins a repúbliques italianes que van mantenir imperis marítims (**República de Venècia**); i les monarquies feudals que, transformades en un model de **monarquia autoritària**, prefiguren l'**estat modern**.

[Revolució Francesa](#)
[Revolució Industrial](#)
[Primera Guerra Mundial](#)
[Segona Guerra Mundial](#)
[Guerra Freda](#) · [Globalització](#)

Contingut

- 1 Demografia
- 2 Antiguitat tardana. Trencament de la unitat mediterrània
  - 2.1 Cristianisme en l'Imperi romà
  - 2.2 Invasions germàniques
  - 2.3 Expansió de l'Església
  - 2.4 Consolidació de les monarquies germanocristianes
  - 2.5 L'Imperi bizantí
    - 2.5.1 Base econòmica de Bizanci
    - 2.5.2 L'imperi en temps de Justinià (527-556)
    - 2.5.3 La descomposició de l'imperi
  - 2.6 L'islam a l'edat mitjana
    - 2.6.1 Expansió de l'islam
    - 2.6.2 La intensa activitat comercial del món islàmic
    - 2.6.3 La civilització islàmica com a síntesi de cultures
  - 2.7 L'Imperi carolingi
- 3 L'Europa feudal (segles VIII a X)

Miniatura medieval d'un acte d'homenatge. *Archives Départementales de Perpignan*. Un acte de **vassallatge** designa un **noble** de categoria inferior que demana protecció a un noble de categoria superior, el seu **senyor**. Li jura fidelitat, li dona assistència i presta servei militar a favor seu, rebent a canvi el control i jurisdicció sobre la terra i la població del seu **feu** o **senyoriu**. El contracte de vassallatge es

Føroyskt
Français
Arpetan
Furlan
Frysk
Gaeilge
贛語
Gàidhlig
Galego
עברית
हिन्दी
Fiji Hindi
Hrvatski
Hornjoserbsce
Kreyòl ayisyen
Magyar
Հայերէն
Interlingua
Bahasa Indonesia
Ilokano
Ido
Íslenska
Italiano
日本語
Patois
Basa Jawa
ქართული
Қазақша
한국어
Kurdî
Kernowek
Latina
Lëtzebuergesch
Limburgs
Ligure
Lumbaart
ລາວ
Lietuvių

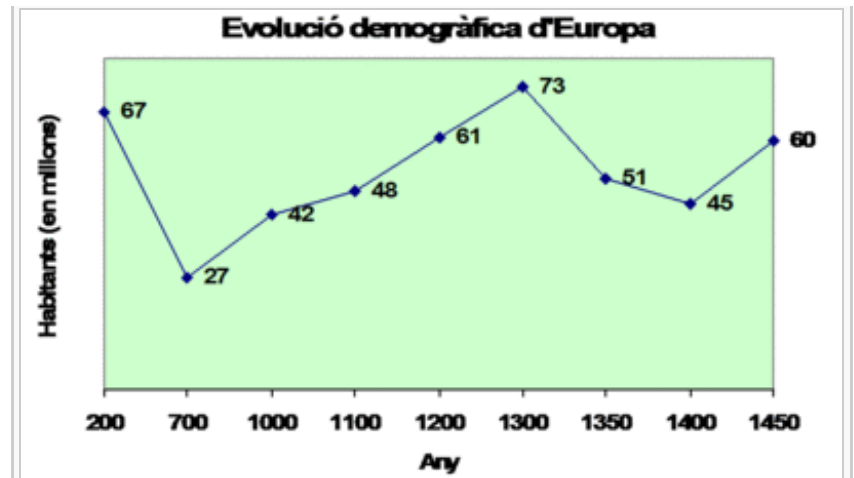
- 3.1 La revolució feudal
- 3.2 L'economia d'Occident abans de l'any 1000
  - 3.2.1 L'agricultura: produir per consumir
  - 3.2.2 La manca d'una estructura comercial i urbana
- 3.3 Els sistemes de propietat de les terres
- 3.4 L'art preromànic a l'Europa occidental
- 4 La plena edat mitjana (segles XI a XIII)
  - 4.1 La piràmide social medieval
    - 4.1.1 Nobles i vassalls. Els *bellatores*
    - 4.1.2 Els serfs. Els *laboratores*
    - 4.1.3 El clergat. Els *oratores*
      - 4.1.3.1 Els monestirs
    - 4.1.4 Les dones i els nens a l'edat mitjana
  - 4.2 Expansió geogràfica de l'Europa feudal
    - 4.2.1 Les croades i els templers
  - 4.3 Renaixement del comerç i desenvolupament de les ciutats
    - 4.3.1 Transformacions agràries
    - 4.3.2 Urbanització
    - 4.3.3 La monarquia i la burgesia
    - 4.3.4 La fundació de les universitats
  - 4.4 L'evolució de l'art
- 5 L'ocàs de l'edat mitjana (segles XIV i XV)
  - 5.1 Crisi econòmica i transformació social del món medieval
    - 5.1.1 Fam, guerra i pesta
    - 5.1.2 L'afebliment de l'economia senyorial
    - 5.1.3 Les tensions socials al camp i a la ciutat
  - 5.2 La consolidació del poder monàrquic i el desprestigi del papat
  - 5.3 Cap al Renaixement
- 6 Vegeu també
- 7 Notes
- 8 Bibliografia
- 9 Enllaços externs

basa en obligacions mútues, que es van anar institucionalitzant en **època carolíngia**, partint tant de l'evolució d'institucions del **baix imperi** com, sobretot, del **dret consuetudinari germànic**

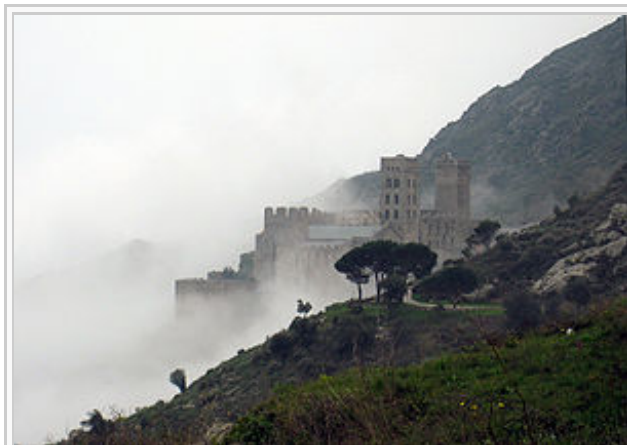
Demografia [modifica el codi]

- Latviešu
- Македонски
- മലയാളം
- Монгол
- मराठी
- Bahasa Melayu
- Mirandés
- ಅರಬ್ಬೀ
- Эрзянь
- Napulitano
- Plattdüütsch
- Nedersaksies
- Nederlands
- Norsk nynorsk
- Norsk bokmål
- Nouormand
- Occitan
- ਪੰਜਾਬੀ
- Picard
- ★ Polski
- Piemontèis
- پنجابی
- پښتو
- ★ Português
- Rumantsch
- Română
- Русский
- Русиньский
- Саха тыла
- Sardu
- Sicilianu
- Scots
- ★ Srpskohrvatski / српскохрватски
- Simple English
- Slovenčina
- Slovenščina
- Shqip

Fins a la **Revolució Industrial**, la població europea visqué en un precari equilibri amb els recursos alimentaris; així, qualsevol augment **demogràfic** que no es correspongués amb un increment de les possibilitats agràries derivava en una vulnerable davant de qualsevol atac **epidèmic**. Això fou una constant durant l'edat mitjana, a excepció del període que va del segle XI al XIII, durant el qual s'assistí a una expansió demogràfica sostinguda. L'augment de població a partir de l'any 1000 fou afavorit per un cert interès dels senyors a concedir terres per conrear, de manera que s'augmentessin les seves rendes, i a la tala dels boscos que comportà la rompuda de noves terres, i per tant de la producció agrícola. Altres factors que possibilitaren l'augment demogràfic foren la millora climàtica, que gràcies a una pluviometria favorable, féu més abundoses les collites, l'atur de les grans migracions que havien assolat **Europa** (germànics, **magiars**, **normands**, etc.) i les institucions de **Pau i Treva de Déu**, que a la llarga contribuïren a la disminució de la mortalitat.

Evolució demogràfica europea durant la transició cap al feudalisme i de l'edat mitjana. Les dades, en milions d'habitants, són de Bernard H. Slicher Van Bath^[3]

Monestir de Sant Pere de Rodes. Després de l'Imperi de **Carlemany**, la cort no és ja el centre cultural. La ciència, l'art i la literatura procedeixen dels monestirs. Són unitats, bàsicament autàrquiques, concentrades en si mateixes, i d'àmbit rural. Tanmateix, els monjos foren els primers que ensenyaren a l'Occident a treballar metòdicament^[4]

A finals del segle XIII, l'expansió agrària s'aturà un cop assolit el límit ecològic (les noves terres eren més dolentes, el ritme de producció per la manca d'adobs s'havia estabilitzat, la manca de boscos féu entrar en crisi la ramaderia en un moment que era important per l'adob dels camps deixats al guaret). Tot plegat incidí en un augment dels preus, agreujat per un seguit de males collites que causaren la **fam** (especialment virulenta fou la dels anys **1315 a 1317**). I per acabar-ho d'adobar, durant els anys **1348-1349**, s'estengué la **pesta negra**, malaltia terriblement contagiosa. La pesta fou la més extensa de les malures que iniciaren tot un seguit de "mals anys" que estroncaren o paralitzaren el creixement de moltes ciutats i viles rurals. Malgrat la recessió, moltes ciutats (**París, Florència, Gènova...**) creixeren en extensió durant els segles XIV i XV i les pèrdues humanes degudes a les epidèmies es van recuperar ràpidament. Per tant, la crisi urbana fou una crisi d'adaptació i de creixement.

Antiguitat tardana. Trencament de la unitat

Српски / srpski

Seeltersk

★ Svenska

Kiswahili

Ślůnski

தமிழ்

ไทย

Türkmençe

Tagalog

Türkçe

Татарча/tatarça

Українська

اردو

O'zbekcha/Ўзбекча

Vèneto

★ Tiếng Việt

West-Vlams

Walon

Winaray

吴语

მარგალური

שׂד'ר

Zeêuws

中文

Bân-lâm-gú

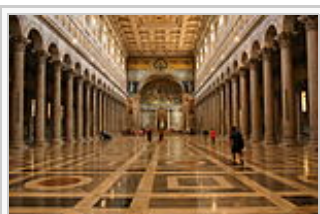
粵語

 Modifica els enllaços

La **caiguda de l'Imperi romà**, l'any **476**, a causa de la violenta penetració dels pobles germànics, s'inicià dos segles abans. La **crisi del segle III** trencà l'equilibri establert pel fundador de l'imperi -**Octavi August**- per diversos fronts: els **bàrbars** començaren a penetrar en l'imperi en ràtzies difícils de controlar; la tècnica romangué estancada (car el sistema esclavista feia innecessària la recerca de més productivitat i eficiència en les tasques del camp); el sistema agrari esdevingué cada cop més improductiu i l'aparell de l'estat suportà una inestabilitat quasi permanent. A més, la dualitat de l'estructura econòmica del Mediterrani, que s'accentuà progressivament, permeté a l'**imperi romà d'Orient** mantenir una riquesa fonamentada en una xarxa de **ciutats** i en el **comerç**, mentre que l'**imperi romà d'Occident** sofrí un procés continu de ruralització i estancament comercial que s'accentuarà el **segle V**, quan l'aparell estatal romà es dissoldrà dins els regnes germànics.^[5]

Durant el segle VI, des de **Bizanci**, s'intentarà la recuperació de l'**imperi romà** arrabassat pels **bàrbars**. **Carlemany** ho intentarà al cor del continent, però el procés econòmic i social no permeté que aquestes idees polítiques es duguessin a terme.

A la perifèria de l'antic món romà sorgí, durant el **segle VII**, una religió i una cultura que s'expandí amb una força inusitada per la **península Aràbiga**: l'**islam**. L'esclat religiós i cultural, així com l'expansió militar de l'islam repercutí enormement sobre **Europa**.

La **Basilica de Sant Pau Extramurs** és una de les cinc esglésies considerades com les més antigues de Roma. Les primeres basíliques segueixen el model de la basílica civil romana, perquè és el tipus d'edifici més adequat per les grans concentracions de fidels.

Cristianisme en l'Imperi romà [[modifica el codi](#)]

Articles principals: [El cristianisme a l'imperi romà](#) i [Crisi del segle III](#)

Una de les conseqüències de la crisi permanent del baix imperi fou una mutació de l'escala de valors. L'individu romà havia experimentat una contínua incertesa. S'estén una nova religió, la cristiana, que, com la resta de religions soteriològiques (mitraisme, cultes osírfacs...), proposava una autèntica praxi quotidiana centrada en la salvació i la vida eterna. Aquesta nova religió, el cristianisme, tingué també una dimensió política. Per exemple, els conversos es feien objectors i es negaven a agafar les armes alhora que renunciaven a la religió de l'imperi (culte a l'emperador, culte al *genius* de Roma). Les autoritats anaren reaccionant a l'expansió del **cristianisme**: primer van perseguir-lo, després van tolerar-lo. El **313**, **Constantí I el Gran**, per l'**edicte de Milà**, el legalitzà, i es convertí en l'àrbitre del conjunt dels bisbes. El **392**, l'**emperador Teodosi** el declarà la religió oficial de l'imperi.^[6]

Lentament, durant el **baix Imperi romà**, l'**Església catòlica romana** es transformà en un aparell d'estat. Aprofitant el prestigi i les comunicacions centralitzades de l'antic **Imperi romà**, els bisbes, caps de les comunitats cristianes, estengueren una xarxa administrativa i de comunicació. Amb la caiguda de l'imperi, l'any 476, només en restà dempeus l'organització eclesiàstica. Ben aviat, el bisbe de la comunitat de Roma començà a considerar-se el cap de totes les esglésies. El primer que formulà aquest criteri fou **Gregori I** (590-604), que es qualificà cap de tota l'Església i successor de **sant Pere** i el primer papa de Roma.

Invasions germàniques [[modifica el codi](#)]

Article principal: [Invasions bàrbares](#)

Entre els segles IV i V, la situació en el vell imperi anà empitjorant. A la forta crisi interna, amb [devaluació](#) constant de la moneda i pressió fiscal que va arruïnar molts municipis, cal sumar-hi la pressió a les fronteres. [Constantí I el Gran](#) incorporà els bàrbars a les legions; així, suplia les baixes de l'exèrcit i provava de reduir l'enemic. Però aquest nou exèrcit mercenari i bàrbar resultà encara més car i contraposat al model clàssic d'exèrcit de milícies ciutadanes, que sempre havien estat defensores de l'imperi. A més, deixà que els gots habitessin en terres de l'imperi a canvi del seu suport militar davant altres invasors, l'anomenat *foedus* got: en la pràctica, zones autònomes dins l'imperi. A la mort de l'emperador [Teodosi](#), l'imperi es dividí en [Occident](#) i [Orient](#). Els [gots](#) havien guanyat la batalla fonamental a [Adrianòpolis](#), i els [sueus](#), [vàndals](#) i [alans](#) entraven a [Hispania](#). Masses de pobles [germànics](#) creuaven el [Rin](#). Diverses tribus conqueriren Britània. Els [visigots](#), ja cristianitzats i federats amb l'imperi, campaven per [Itàlia](#), [Gàl·lia](#) i [Hispania](#). El [410](#) saquejaren [Roma](#). El nord d'Àfrica passà als [vàndals](#). A mitjan segle V, [Ravenna](#), la nova capital romana, ja quasi no tenia poder. L'imperi era ja una ficció. L'any [476](#), un poble bàrbar, els [hèruls](#), deposà el darrer emperador romà: l'aparell politicoadministratiu de l'[Imperi romà d'Occident](#), ja malmès per la constant crisi dels darrers anys, deixà d'existir definitivament.

Hom calcula que, en aquesta primera fase migratòria, els [bàrbars](#) no depassaren el milió de persones, alhora que la població preexistent en tot l'eximperi devia voltar els 16 milions. Aquest fet explica que els bàrbars en llur assentament sobre el territori romà es limitessin a expropiar una part dels latifundis que posseïen els terratinents romans (*hospitalitas*). També produí una administració dual en tots els ordres: el [dret germànic](#), de caràcter consuetudinari i privat, convisqué amb el [dret romà](#), d'inspiració pública, aplicats ambdós a les respectives comunitats; l'administració continuà en mans dels alts funcionaris romans pel que fa als habitants de l'imperi; en la qüestió religiosa, els bàrbars es convertiren al [cristianisme](#), a partir de la segona generació, però ho feren a l'arrianisme, de manera que hi convisqueren dues jerarquies episcopals. Tanmateix, els estats germànics, llevat del cas visigòtic a la península Ibèrica i dels francs, duraren molt poc.

Expansió de l'Església [[modifica el codi](#)]

Amb la caiguda de l'imperi, només restà dempeus l'organització eclesiàstica, que s'expandí per diverses vies. Una via de creixement fou el [monacat](#), forma de vida en comú d'un grup de persones dedicades al treball manual i intel·lectual, relativament apartades de la societat i submergides en un ambient de pau i silenci. El monacat fou una forma minoritària d'enfrontar-se a la vida que permeté als cristians de viure més radicalment la seva fe dins d'una dimensió de pregària constant envers Déu. [Sant Antoni](#), al final del segle III, revitalitzà la vida eremítica i atenyé una gran popularitat que atragué nombrosos deixebles. [Sant Pacomi \(286-346\)](#) fou el primer a proposar i dur a la pràctica la vida eremítica en comú (*cenobites*), però qui li donà la forma definitiva fou, a l'Orient sant [Basili de Cesarea \(329-379\)](#), i a Occident, sant [Benet de Núrsia \(480-547\)](#), la regla del qual fou la guia espiritual de tots els monjos europeus posteriors. Durant els segles IV a IX, els monestirs s'estengueren per tot Europa. Als monestirs, se'ls deu noves aportacions agrícoles i que es considerés en un mateix pla de dignitat el treball intel·lectual i el treball manual (*laborare et orare*).

Per tant, queia una de les barreres culturals que havia imposat el sistema esclavista romà: el treball ja no era considerat una activitat degradant. A més, l'Església, amb el monacat, conservà part del llegat cultural de l'antiguitat clàssica. La pacient recopilació dels monjos als escriptors dels monestirs mantingué precàriament les eines intel·lectuals que havien bastit les civilitzacions clàssiques.

Però, en qualsevol cas, als segles VI i VII, el bisbe de Roma (el [papa](#)) veié com minvaven de manera ostensible la seva autoritat i el seu prestigi, car hagué d'enfrontar-se a la formació d'Esglésies "nacionals", la falta de control i d'uniformitat en la vida monàstica, la transformació de molts bisbes en autèntics governadors civils de les seves diòcesis, l'acaparament per part de les famílies terratinents més poderoses dels càrrecs de bisbe, etc. D'altra banda, la creixent superioritat intel·lectual d'Orient respecte d'Occident conduí a menysprear tot allò que procedia de [Roma](#) i la posició subordinada del papa davant l'[Imperi bizantí](#) (l'emperador bizantí havia de confirmar en el seu càrrec el bisbe de Roma), i la política autocràtica de l'emperador que manejava al seu antull el patriarca de [Constantinoble](#) crearen nous problemes a la posició papal.

Consolidació de les monarquies germanocristianes [\[modifica el codi \]](#)

Durant el [segle VI](#), es produí una segona onada invasora, més lenta i gradual, però molt més definitiva. Els tres episodis fonamentals d'aquesta segona onada foren constituïts per la conquesta franca de la [Gàl·lia](#) i l'ocupació dels [anglosaxons](#) d'Anglaterra, seguida el segle VII per l'ocupació [lombarda](#) de la península Itàlica.

Els pobles francs, els visigots i els llombards, minoritaris davant la població nadiua, van fundar els seus regnes sobre les restes de l'administració romana i tendiren a la unificació del dualisme anterior, ja que abandonaren la [legislació romana](#) i redactaren un nou codi fonamentat en les tradicions germàniques. En conseqüència, s'unificaren, de grat o per força, amb les classes terratinents d'origen romà i es convertiren al catolicisme, abandonant l'[arrianisme](#), que havia servit per a mantenir cohesionat el grup en el període anterior. L'antiga administració imperial quedà sota l'autoritat dels monarques germànics. Els antics béns públics estatals (terres, mines, tallers, peatges...) i la capacitat de cobrar els impostos passaren a dependre dels nous governants.

Després de la invasió dels bàrbars, apareix a Occident una nova societat, amb una nova aristocràcia i una nova elit cultural. Però, en aquest procés, la cultura decau a un nivell desconegut en el món antic. La davallada no és immediatata; l'economia, la societat i l'art romà desapareixen gradualment i la transició a l'edat mitjana, doncs, és gairebé imperceptible. Per un temps, perduraran les formes econòmiques romanes,

Creu visigòtica d'orfebreria, segle VII. En tot Occident ningú és capaç de representar plàsticament un cos. Tot es limita a ornamentació plana, jocs de línies i cal·ligrafia. És a l'orfebreria que pertanyen la

com el **latifundi** i el **colonat**. Es manté l'ús de la llengua llatina, es refan ciutats destruïdes, i sobretot es manté l'autoritat de l'Església catòlica. En canvi, hi desapareixen l'administració i l'exèrcit romà. El pas cap a una cultura pagesa, que substitueixi una cultura ciutadana, comença a posar-se en marxa en els darrers temps de l'imperi. En el segle V, encara es podia trobar una aristocràcia entesa en art i literatura; però un segle després aquesta aristocràcia ha desaparegut i la nova noblesa franca estava absolutament despreocupada de qüestions culturals.^[8]

majoria dels exemples conservats; fet que no és casual: l'art és ara un adornament i un luxe que serveix per a l'exhibició del poder i de la riquesa^[7]

Divisió de l'Imperi romà,
any 395.

L'Imperi bizantí [\[modifica el codi \]](#)

Articles principals: [Imperi bizantí](#) i [Art bizantí](#)

La **crisi del segle III** havia sotraguejat de manera considerable l'economia del sector occidental de l'imperi; mentre que, a la zona oriental, el comerç marítim, les tasques artesanals i una agricultura no sotmesa a la dominació dels terratinents havia permès una civilització urbana i una economia monetària. La pressió dels bàrbars a les fronteres ja havia portat **Dioclecian**, l'any 286, a la divisió política de l'imperi en dues parts: Orient i Occident; quedava a la part oriental el territori més ric i amb millors facilitats per a resistir els atacs dels bàrbars. Quan, l'any 476, l'emperador d'Orient va rebre des de **Roma** les insígnies imperials arrabassades pels invasors al darrer emperador romà, **Ròmul Augústul**, pot dir-se que, amb aquestes, hi anava el reconeixement que el centre de l'autoritat al món mediterrani era ara la ciutat de **Constantinoble**.

Base econòmica de Bizanci [\[modifica el codi \]](#)

Santa Sofia de Constantinoble (532-537) resumeix [\[icona \]](#) les principals aportacions de l'**art bizantí**: l'espai dilatat, el joc de volums i l'equilibri de les forces. S'intueix la grandiositat que envoltà les solemnes cerimònies oficials. Els quatre **minarets** són una addició corresponent a la seva transformació en **mesquita**, arran de la **conquesta turca (1453)**.

Constantinoble, a la cruïlla del mar Negre i de la Mediterrània; d'Àsia i Europa, estava ben situada des del punt de vista comercial i militar, car des del seu port es podia controlar per terra i per mar les zones més perilloses d'Orient. A més, el veïnatge amb les fèrtils terres de **Tràcia** o de l'**Àsia Menor** oferia la garantia en el subministrament d'aliments. La idea de recuperar l'imperi perdut sorgí força vegades durant la història, la més important de les quals fou al **segle VI**, sota el regnat de l'emperador **Justinià I (527-565)**.

La base econòmica, la constituïen la riquesa de la terra i el comerç d'exportació, tant d'articles de luxe (teixits, especialment la **seda**, sola o amb brocats d'**or** i **plata**; seguida de peces fines de **llana**, **cotó** i **lli**) com de tecnologia (entre els segles V i X, **Constantinoble** exportà la cúpula sobre base quadrada a tot Europa, per exemple). Aquest comerç donà a les arques de l'estat un superàvit constant i una balança de pagaments comercials favorable. Reflex d'això fou la fermesa de la moneda bizantina, el **sòlid bizantí**, el valor del qual (4,55 grams d'or) es mantingué pràcticament inalterable des de la seva creació per Constantí, fundador de la capital de l'imperi, fins al segle XII i constituí el que avui és el **dòlar** o l'**euro** en el món dels intercanvis de l'època.

L'imperi en temps de Justinià (527-556) [[modifica el codi](#)]

En època de **Justinià I**, i abans de l'allau musulmana, l'àrea mediterrània tornà a ser unificada des de **Constantinoble**. El triomf militar fou espectacular, però efímer. La tasca de més repercussió històrica, però, consistí en la recopilació de l'obra jurídica romana. Justinià encarregà al seu ministre de justícia Tribonià que recopilés la reglamentació romana en un sol codi, acabat el **529**, que rebé el nom de *Codex Iustinianus*. Després, es recopilaren les sentències (l'anomenat *Digest* o *Pandectae*, és a dir, l'obra que ho conté tot). Juntament amb les *Institutiones* i les *Novel-lae* (lleis noves) formaren el *Corpus Iuris Civilis*.

La descomposició de l'imperi [[modifica el codi](#)]

La pèrdua del domini absolut sobre la **Mediterrània** al segle VII, l'expansió de l'**islam** i els canvis en l'agricultura, el comerç marítim i l'exèrcit portaren a la descomposició de l'imperi. Les causes profundes de la descomposició de l'imperi foren: els enfrontaments religiosos (iconoclastes/iconòduls; monofisites/ortodoxos...), els enfrontaments amb l'islam als segles VII i VIII, que tallaren el gran comerç mediterrani, la dependència de Bizanci respecte dels mercaders venecians i l'exigència de fons estatals elevats per pagar els mercenaris de l'exèrcit. La ruïna de l'estat, la feudalització del camp i el despoblament rural posaren fi a l'imperi. La **caiguda de**

L'**Imperi bizantí** fou l'única institució política (a banda del **papat**) que mantingué la seva existència durant la totalitat del període medieval

Aquest **mosaic**, que es troba a l'església de San Vitale, a **Ravenna**, representa l'emperador **Justinià I**. L'emperador apareix envoltat d'una aurèola per expressar el seu caràcter sagrat. Al seu entorn, hi ha personatges que representen els seus suports: Església, funcionari i exèrcit. Les figures són immòbils, hieràtiques, imponents, i semblen transcendir els límits d'una humanitat corrent i mortal

[Constantinoble \(1453\)](#) posà fi al vell imperi bizantí.

L'islam a l'edat mitjana [[modifica el codi](#)]

L'esclat religiós que unificà culturalment la part del món actual que va des de [Djakarta](#) a [Samarcanda](#) passant per [Lagos](#) nasqué al principi del [segle VII](#) a la [península Aràbiga](#). Aquesta península tenia una organització social fonamentada en els [clans](#), les [tribus](#) i el sistema de valors que comportava la vida difícil del [desert](#). Les religions dels diversos grups eren [politeistes](#) i [animistes](#). La cultura no vivia aïllada gràcies a una intensa activitat comercial, i per tant coneixien les religions cristianes, hebraiques i mazdeistes. Sobre aquest substrat, fou bastida la religió més jove de les religions monoteistes revelades, l'[islam](#), fundada per [Mahoma](#).

Expansió de l'islam (630-641)

Expansió de l'islam [[modifica el codi](#)]

Articles principals: [Expansió de l'islam i història de la civilització islàmica](#)

A partir de l'any 634, l'[islam](#) sobreixí el marc geogràfic àrab. El 656, tot l'[Imperi persa](#) restà sota domini islàmic, mentre que [Bizanci](#) hagué de cedir [Armènia](#), [Síria](#), [Palestina](#), [Egipte](#), [Líbia](#) i [Tripolitània](#), on els musulmans foren rebuts, sovint, com a alliberadors a causa de la violenta imposició de l'ortodòxia per part dels basileus bizantins. Els successors de [Mahoma](#), els [califes](#), ja no eren només cabdills

religiosos, sinó que havien esdevingut monarques d'un immens imperi.

Abans de la desaparició de la primera nissaga califal, els [omeies \(661-750\)](#), l'[islam](#) comprenia tot el nord d'Àfrica i la Hispània dels [gots \(711-721\)](#) a l'oest; a l'est arribà fins a les ribes de l'[Indus](#) i al sud de les estepes asiàtiques (715). L'avenç es perllongà durant la resta de l'edat mitjana i part de l'[edat moderna](#) amb l'extensió per les estepes d'Àsia, el nord de l'[Índia](#), [Indonèsia](#) i l'[Àfrica negra](#).

Tanmateix, l'[Imperi bizantí](#) resistí l'envestida dels musulmans, si bé que amb una gran reducció del seu espai territorial. Els musulmans, al seu torn, un cop ocupat el nord d'Àfrica, quedaren retinguts a la línia dels [Pirineus](#), cap a mitjan segle VIII. [Carlemany](#) els foragità de l'antiga [Tarraconensis](#) a finals del segle VIII i principis del IX (conquesta de [Barcelona](#) l'any 801).

La intensa activitat comercial del món islàmic [[modifica el codi](#)]

Les bases materials de la civilització islàmica foren el [comerç](#) a llarga distància. El centre comercial del món musulmà fou el [golf Pèrsic](#), des d'on els mariners islàmics arribaven fins a l'[Índia](#). Els més agosarats aconseguiren arribar a les costes del sud de la

Il·lustració del [segle XV](#) que pertany a una còpia d'un manuscrit d'[Al-Biruni](#). Representa [Mahoma](#) predicant a [La Meca](#)

Xina. Allí, aprengueren a emprar la **brúixola** i el **timó de codast**. Des d'aquestes terres orientals, desconegudes a l'Occident, els musulmans importaren principalment teles, **seda**, pedres precioses, **paper** i **fusta** per a construir **vaixells**. Encaminades vers **Bàssora** i **Bagdad**, aquestes mercaderies eren transportades per caravanes a través dels **deserts** d'**Anatòlia** i de l'**Orient Mitjà** fins a **Constantinoble** o fins als ports mediterranis d'**Alexandria**, Antioquia, **Tir**, etc., que eren freqüentats des del **segle XI** per comerciants de la península Itàlica. El comerç també fou freqüent en direcció al cor d'Àfrica, d'on portaven **or**, **vorí** i **esclaus** negres; i també comerciaren amb el món eslau, d'on importaven **ferro**, **pells** i **cuir**. Així, els territoris controlats per l'islam abastaren gairebé la totalitat de les rutes comercials actives de l'edat mitjana.

Conseqüència d'aquesta intensa activitat comercial fou la consecució d'una estructura econòmica monetària i urbana. Els musulmans foren grans constructors de **ciutats**. La ciutat islàmica es bastí al voltant de la **mesquita**. Al seu entorn, es construïen els habitatges, el palau del governador i els mercats. La demanda de productes era satisfeta per artesans que hi comercialitzaven la producció pròpia o per la producció dels tallers dependents de les administracions dels **emirats** o dels **califats**. Tot quedava encerclat per una muralla de protecció. L'activitat d'artesans i comerciants era viva i admirà els pocs estrangers occidentals que visitaren les poblacions islàmiques. Ciutats com **Bagdad**, **el Caire**, **Kairuan**, **Fes**, etc., arribaren a tenir, abans de les **croades**, una població vint vegades més nombrosa que la majoria de les ciutats occidentals.

Aquesta activitat urbana i comercial es basà en una **agricultura intensiva** allí on hi havia possibilitats de regadiu, les tècniques del qual copiaren dels llocs que conegueren durant la seva expansió. Ben al revés del que passava a l'Occident feudal o als territoris no costaners de **Bizanci**, als dominis islàmics les explotacions agrícoles tendiren a l'especialització en funció de les necessitats del mercat urbà. Així, el propietari musulmà tendí a establir-se a la ciutat on s'aplegava la vida econòmica i social. L'agricultura musulmana estigué dedicada a la producció de **llegums** i de **fruiters**, de plantes orientals (**arròs**, **canya de sucre**, moreres per a la cria de cucs de **seda**, **albercoquers**, **presseguers**, etc.) que, de mica en mica, i a través de la península Ibèrica, arribaren a l'Occident cristià. També conreaten la **vinya**, malgrat la prohibició alcorànica, car aquesta no afectava els altres pobles.

Les **croades**, primer, i les invasions dels **tàrtars** després, van afeblir el món musulmà, que va revifar sota el domini dels turcs **otomans**, els quals arribaren a ocupar els **Balcans** i a amenaçar la ciutat de **Viena**. Els musulmans foren expulsats de la península Ibèrica a la fi de l'edat mitjana.

La civilització islàmica com a síntesi de cultures [[modifica el codi](#)]

Article principal: [Art islàmic](#)

En l'àmbit **cultural**, la civilització islàmica constituí una síntesi i fou transmissora dels coneixements procedents de diverses cultures i avançaren en camps tan importants com el de les **matemàtiques**, la **medicina** i la **filosofia**. Desenvoluparen l'**àlgebra** i aportaren la notació decimal i el **zero** (d'origen indi). També van desenrotllar les tècniques de navegació d'origen; fou el cas del model de centres educatius planificats pel khan **ilkhànida** de Pèrsia, **Mahmud Ghazan** (**1271**), després de convertir-se a l'islam, per tal de perpetuar el seu bon nom.^[9]

L'islam permeté que cultures abans separades entressin en contacte estret. El fet que l'[àrab](#) esdevingués llengua universal de l'islam, a causa de l'expressa prohibició de traduir l'[Alcorà](#), serví de lligam de cultures distants. Ben aviat, iniciaren el conreu d'una brillant [literatura àrab](#) (poesia, novel·la, llibres de viatges, contes, història...). De mica en mica, l'àrab desplaçà el grec com a llengua culta; tot i que l'islam la conservà i estudià, especialment la [ciència](#). Destacaren els [Contes de les mil i una nits](#), en què es barregen influències populars índies, perses i egípcies.

Atès que l'art de la imatge no fou gaire representat fins a l'època [turca](#), l'obra d'art prototípica fou la [mesquita](#). Aquest edifici, de planta rectangular, continuà la tradició bizantina, que consistí a concentrar tots els efectes estètics a l'interior, mentre que descurà l'exterior, on s'adverteix directament el material de construcció. La decoració solia ser abstracta, geomètrica o vegetal. Les mesquites més importants de les primeres etapes de l'islam són la [mesquita d'Al-Aqsa](#), a [Jerusalem](#), la [Mesquita Sagrada](#) de la [Meca](#), la [gran mesquita de Kairuan](#), a [Tunísia](#) i la [mesquita de Còrdova](#), a Andalusia. Altres edificis de tipus religiós són les [madrasses](#) i les tombes fortificades (tomba de [Tamerlà](#) a [Samarcanda](#)), mentre que en arquitectura civil destaquen els palaus dels sobirans ([Al-Madinat az-Zahrà](#) a l'[Al-Àndalus](#), el [palau de Topkapi](#) a [Istanbul](#), l'[Alhambra de Granada](#)), les albergueries, els hospitals i els banys públics.

En arts aplicades, assolí un gran desenvolupament la [ceràmica](#), profusament decorada amb varietat de motius i formes. La [miniatura](#) que il·lustrava els llibres també adquirí un gran nivell de qualitat, així com la [cal·ligrafia](#). Els tapissos, les catifes i altres tipus d'objectes industrials com arquetes i pots per a guardar joiells o perfums, generalment d'[ivori](#), foren importants en l'art i en el comerç. En les arts aplicades, es denotà una forta influència de l'art persa, amb dibuixos estilitzats d'animals o vegetals enfrontats. En aquests dibuixos i en les miniatures, sí que apareix la figura humana i són freqüents les representacions del Profeta, encara que sovint sense rostre.

L'Imperi carolingi [[modifica el codi](#)]

Article principal: [Imperi carolingi](#)

El Nadal de l'any [800](#), [Carlemany](#), rei dels [francs](#), un cop assolida la unificació de tota la [Gàl·lia](#), la [Llombardia](#), la [Saxònia](#), la [Frísia](#) i la [Gòtia](#), fou coronat emperador pel papa [Lleó III](#). Era el primer cop des de la [caiguda de l'Imperi romà](#) que algú tornava a emprar aquest títol, però aquest nou imperi distava molt de ser la monarquia universal, ans al contrari, fou el punt de partença del procés que conduí a la formació del [feudalisme](#) europeu.

Tota l'administració de l'Imperi carolingi se centralitzà en l'emperador i en una cort sense residència fixa. Alhora, [Carlemany](#) realitzà una reforma administrativa dividint el territori de l'imperi en grans circumscripcions, els [comtats](#) (uns 200), al capdavant dels quals posà un funcionari extret de la noblesa franca, el [comte](#), delegat de l'emperador, unit a ell mitjançant un jurament de fidelitat. La seva missió era administrar justícia, percebre impostos, reclutar tropes i rebre els juraments de fidelitat que vinculaven les persones lliures del comtat a l'emperador. El territori comtal solia dividir-se en vegueries en què actuava, en representació del comte, el [veguer](#). Les fronteres de la circumscripció administrativa reberen el nom de [marca](#), al capdavant de la qual hi havia un cabdill

militar, el [marquès](#). Però el control del comte o del marquès no era absolut, car dins d'aquest podien existir [bisbats](#) o [monestirs](#) i propietats [alodials](#), els titulars dels quals estaven vinculats directament a l'[emperador](#) i gaudiren de facultats semblants als [comtes](#). Prop de l'emperador, restaven els *missi dominici* (missatges del senyor, és a dir, de l'emperador), amb funcions d'ambaixadors volants amb plens poders per a resoldre els nombrosos problemes que s'anessin plantejant i per a controlar l'activitat dels comtes.

Pel que fa a la cultura, Carlemany creà una escola al mateix palau d'[Aquisgrà](#), la capital de l'imperi, on sistematitzà les matèries d'estudi, que foren agrupades en tres nivells: el *trivium* ([gramàtica](#), [retòrica](#) i [dialèctica](#)), el *quadrivium* ([aritmètica](#), [geometria](#), [astronomia](#) i [música](#)) i la [teologia](#), o ciència de Déu, culminació de tot el saber.

Tanmateix, el somni imperial resultà impossible per la profunda ruralització del territori, per les amenaces exteriors (pressions [musulmanes](#), [magiars](#) i [víkingues](#)) i, sobretot, per la manca de diners a causa del col·lapse del comerç. A causa de tot això, l'emperador no podia pagar els càrrecs administratius i, per cobrir les despeses dels serveis públics, assignà als comtes i marquesos una renda estreta de la terra que els era confiada per governar. De mica en mica, sobretot a partir de la mort de [Carlemany](#), les discòrdies internes esquarteraren la unitat de l'Imperi carolingi i els antics funcionaris privatitzaren la seva [funció pública](#) –administració, justícia i govern general d'un territori- i la transmeteren en herència als seus fills. Sorgí, així, un nou estament dirigent de [terratinents](#), que explotà els seus territoris conreats per pagesos, la majoria dels quals restaren adscrits al territori, i en conseqüència es venien i es compraven juntament amb la terra. Els càrrecs públics i les terres administrades foren considerats com a propietat privada, mentre que els esclaus i els pagesos lliures anaren transformant-se en [serfs](#) adscrits a una terra que treballaven per a ells en una petita part i per als senyors propietaris en la major part. Un segle després de la mort de Carlemany, la major part dels comtats s'havien tornat petits estats autònoms. Havia començat el [feudalisme](#).

L'Europa feudal (segles VIII a X) [\[modifica el codi \]](#)

Article principal: [Feudalisme](#)

Entre els segles VIII i X, a l'Europa occidental cristiana es consolidà un sistema econòmic i polític heterogeni que, pels seus trets comuns en l'[economia](#) i la [societat](#), es coneix com a [feudalisme](#). La feudalització significà una privatització del poder: «els drets del poder públic acaben per acusar un caràcter patrimonial, i els costums, entesos en el sentit de drets del poder públic, es converteixen en objecte de transaccions».^[10] Portada la situació al límit, pot afirmar-se que la societat feudal retalla i fragmenta el poder públic. Fins a començaments del segle XII, assistim a la reducció progressiva de l'autoritat pública; mentre que, després, en el període següent, durant el qual comencen a constituir-se els estats, assistirem a una recuperació del dret públic.

La revolució feudal [\[modifica el codi \]](#)

En els decennis que emmarquen el segle X, es perfila la revolució feudal,^[11] en relació amb la ruralització de la vida social organitzada. La cort feudal substitueix la ciutat com a model vertebrador de la societat.

Tres segles després de la caiguda de l'[Imperi romà d'Occident](#), el món grecoromà havia estat abolit de l'Occident europeu. Occident es barbaritzà, perquè els germànics, tot i admirar i voler imitar la grandesa romana, no compartien el concepte de *res publica*, clau per a entendre la política de l'edat antiga. Des de la cort fins al darrer funcionari, passant pels grups professionals i religiosos, de la ciutat i del camp, s'observa la privatització de l'estat i de la societat. En les tribus bàrbares, sorgeix un estat de nova planta: el poder té un origen màgic, diví i guerrer, exercit pel rei, cap de guerra, i pels guerrers lliures; l'amalgama inestable se sosté sols en la victòria militar. El ciment d'aquesta organització, sense domicili fix ni estabilitat assegurada, no és, com a Roma, la idea de bé comú, sinó més aviat l'aglomeració d'interessos privats dins d'una associació provisional dissolta automàticament per la victòria. El rei és vist com a amo del botí i de la terra conquerida, a la seva mort tots els seus béns, com si fossin una propietat privada, es divideixen entre els seus hereus a parts iguals. És el principi de la patrimonialitat del regne.

Fins i tot [Carlemany](#) tenia previst repartir, l'any 806, l'imperi entre els seus tres fills. Només l'atzar, que volgué que dos dels fills morissin abans que el primogènit, [Lluís el Pietós](#), permeté la unitat provisional de l'imperi. Però les lleis germàniques confonien inconscientment el domini públic i el privat; la primacia de l'oralitat en la justícia la convertia en quelcom eminentment personal i subjectiu perquè només coneixien la llei els especialistes. A més, cadascú era justiciable segons el seu origen ([visigot](#), [franc](#)...). El personalisme de les lleis reforçava la fragmentació social i sotreia la justícia de qualsevol caràcter universal, punt fonamental de la llei romana aplicable a tots els ciutadans de l'imperi. Per tant, la generalització del dret privat a expenses del dret públic és una innovació germànica.

La revolta dels quadres carolingis a partir de 840 i el seu acaparament dels drets reials desembocà en el feudalisme. A partir de 950, es multipliquen les fortificacions feudals: és a dir, l'autoritat es fracciona en múltiples cèl·lules autònomes, al capdavant de cadascuna hi ha un cabdill que té a títol privat el poder de manar i de castigar; i explota aquest poder com una part del seu patrimoni hereditari.^[12]

En la gestació d'aquest model convergiren diversos factors determinants:

- Una economia agrària en règim d'explotació senyorial.
- Una marginació d'amplíssimes zones agrícoles respecte dels grans circuits comercials i monetaris. A partir del segle VIII i a causa, en part, de la penetració musulmana per la Mediterrània, els grans mercats, basats en el tràfic de mercaderies entre Orient i Occident, deixen d'existir. La progressiva ruralització de l'economia, la seva degradació, comportà l'[autarquia](#) econòmica i l'aturada del flux monetari. En conseqüència, l'economia es basà en la producció agrària autàrquica. La manca de comerç provocà que els feus s'autoproveïssin, convivint en el seu si les explotacions agràries i els tallers.

Torre de l'homenatge del castell d'[Olbrueck](#), [Alemanya](#). La torre de l'homenatge (o torre mestra) és la torre més alta del castell, màxim exponent de l'autoritat del senyor; que pot servir de residència, d'últim refugi, de torre de vigilància o d'habitatge per a la guarnició

- Un aïllament dels centres de poder respecte als seus subordinats. La ruralització s'oposa a la concepció del món antic, vertebrat entorn de l'hegemonia de la **ciutat** (*polis, urbs*) sobre el camp. La ciutat havia estat l'òrgan administratiu i burocràtic de Grècia i Roma. A partir de la **crisi del segle III**, la decadència de la ciutat s'accentuà i la població sofrí un desplaçament vers el medi rural aïllat.
- En darrer lloc, una organització social fonamentada en cadenes de fidelitats personals. Els **reis** no podien disposar d'exèrcits permanents per manca de diners i havien de comptar amb l'adhesió incondicional dels seus **vassalls**, la qual era conservada amb la concessió de terres i privilegis. Aquesta pèrdua de poder reial provocà, doncs, l'aparició de vincles recíprocs de fidelitat en què el monarca no era un sobirà suprem situat per damunt dels seus súbdits: era senyor dels seus propis dominis, i a la resta era, en certa mesura, una figura cerimonial. Aquest sistema polític de fragmentació de la sobirania impossibilità l'aparició d'un extens aparell administratiu permanent per a imposar el compliment de la llei. A més, el poder polític s'identificà amb la funció judicial d'interpretar i aplicar les lleis existents. El rei, incapaç de recaptar impostos, administrar justícia i preservar l'ordre públic en els seus territoris per la manca d'exèrcit, administració i jutges, deixà aquests deures en mans dels nobles. És a dir, a la possessió de la terra, s'afegí, en el segle IX, la jurisdicció sobre els seus habitants... La manca d'un **dret públic** possibilità la complexa jerarquia de vincle personal, fonament juridicopolític del món feudal. El vassallatge fou, doncs, un tipus de relació que s'estableix entre dues persones lliures, una de les quals (**vassall**) promet a una altra (senyor) fidelitat i serveis a canvi de protecció i manteniment. En un principi, fou concebuda com un vincle personal, però aviat perdé aquest caràcter en generalitzar-se la possibilitat que un individu pogués rebre **feus** de diferents senyors. El vincle de **vassallatge** durava tant com la vida dels que l'havien contret.

L'economia d'Occident abans de l'any 1000 [\[modifica el codi \]](#)

L'agricultura: produir per consumir [\[modifica el codi \]](#)

L'Occident europeu tenia, als segles VI i VII, una **densitat de població** estimada de 5 a 6 habitants per km² a la **Gàl·lia** i a **Hispània**, un poc més al nord d'**Itàlia**, i només de 2,3 a la **Germania**. El predomini de boscos i les pastures, la manca d'estrís agrícoles i de braços per a treballar la terra expliquen la ruralització d'Occident. Les ciutats s'havien despoblat i, excepte alguns territoris de la península Ibèrica i de la Itàlica, la població no superava els sis mil habitants. Es construïa poc i s'aprofitaven materials d'antany.

La civilització medieval era quasi exclusivament **rural**. Tothom vivia una existència dominada pel cicle dels treballs agrícoles i la seva subsistència depenia de la terra, de la qual obtenien tots els recursos. Era una economia de subsistència dominada per la satisfacció de les necessitats alimentàries, i malgrat el protagonisme de la terra, aquesta tenia un rendiment extremadament dèbil.^[13] A la caiguda de l'**Imperi romà d'Occident**, deixà de practicar-se el **conreu intensiu** i el **guaret** esdevingué universal. Al nord d'Europa, la humitat de la capa superficial del sòl permeté la rotació triennal dels **conreus** i obligà a la utilització d'una **arada** pesant, amb la fita de conrear terrenys més espessos i treballar la terra amb més profunditat; però, a causa del seu cost, només fou viable en sistemes d'explotació comunal. En canvi, a l'àrea mediterrània, on s'ha d'intentar preservar la humitat, el sistema de rotació

triennal no tingué utilitat perquè els cereals no es poden plantar a la primavera (s'assequen abans de la collita); la manca de [civada](#) consegüent provocà una manca de bestiar i d'adob natural per a fertilitzar la terra i, per tant, un procés de desforestació dirigit a cercar un suplement d'alimentació per al bestiar. L'ús de l'arada lleugera, sense rella, tenia una eficàcia molt limitada per la seva poca penetració en la terra, fet que comportà un sistema de rotació biennal, perquè cada camp no donava més que una collita cada dos anys. Amb tot, però, moltes terres no podien mantenir aquest ritme de producció i havien d'abandonar-se al cap d'alguns anys. Per compensar aquesta pèrdua, es guanyaren altres terres per al conreu mitjançant l'arrabassament o crema de boscos.

Per tant, l'[agricultura](#) era devoradora d'espai, extensiva, seminòmada i dedicada a l'autosuficiència, inclosa la manufacturera. Els propietaris acostumaven a ser la noblesa nativoromana, els magnats germànics i els grans [monestirs](#). L'explotació fonamentada amb esclaus minvava, mentre augmentava el treball de pagesos, als quals es pagava cedint-los un tros de terra per a la seva subsistència. Per raons de seguretat, els pagesos s'encomanaven a la protecció d'un terratinent patró i la seva situació gairebé no diferia de la de l'antic colon o de la del futur [serf](#).

Els rendiments dels conreus, sobretot el dels cereals, eren molt baixos: un gra de sembrat en generava de dos a quatre i, fins i tot, menys de dos grans. La productivitat era baixa i es volgué compensar amb conreus extensius. En aquestes circumstàncies, es produïren grans mortaldats a causa de manca d'alimentació. La fam a Occident abans de l'any 1000 era quelcom habitual a la [Germània](#) i a les [Gàl·lies](#)^[14]

La manca d'una estructura comercial i urbana [[modifica el codi](#)]

El retorn a l'estructura comercial i urbana de l'[Imperi romà](#) esdevingué impossible. Les [ciutats](#) es convertiren en petits centres rurals i l'economia es transformà en un sistema de producció per a l'autoconsum.

Els intercanvis comercials, entre els segles VI a X, disminuïren a Occident i a les terres interiors fou estrany l'ús de monedes en les transaccions mercantils. Les grans explotacions agràries orientaven la producció al consum propi i, si hi havia excedents, acostumaven a ser adquirits pels pagesos de la zona que anaven al nucli de l'explotació (*villa*) a bescanviar productes. La manca d'un poder públic ben organitzat i que mantingués les infraestructures viàries produí que el comerç només es pogués realitzar de manera fluvial o marítima. A més a més, el bandidatge féu que només un comerç d'articles molt cotitzats justificués l'organització i el manteniment de transports a llarga distància. En conseqüència, a l'interior d'Occident, només subsistiren els mercats d'aquelles ciutats que eren seu de rics compradors (reis, comtes, bisbes) o les que eren centres de redistribució d'una ruta comercial de productes d'alt interès, com fou el cas de la [sal](#).

En aquestes condicions, tota inclemència climatològica esdevenia catastròfica. Una mala collita provocada per excessives pluges, gelades, plagues..., produïa una baixada del rendiment per sota el mínim necessari per a la subsistència: la fam i les epidèmies n'eren les conseqüències lògiques. Les periòdiques crisis de subsistència foren una constant de l'economia medieval.

Els sistemes de propietat de les terres [[modifica el codi](#)]

Els sistemes de propietat de les terres fonamentals eren l'[alou](#), la [tinença](#) i el [feu](#).^[15]

- L'[alou](#) era el domini ple i lliure, franc de serveis i de tota prestació real o personal, sobre béns immobles que diferia del que hom tenia en feu o en [emfiteusi](#).
- La [tinença](#) sorgí de la fragmentació del gran [domini alodial](#), que constituí l'inici del benefici o honor comtal. El concepte de tinença també s'aplicà al lot del domini que el propietari lliurava a un conreador lliure perquè hi visqués amb la seva família i li donés certs serveis a canvi. El primer sentit en fa referència al benefici que el príncep atorgava, a canvi de serveis, als vassalls per exercir funcions de govern en nom seu. En el segon, la tinença menor era el *mansus*, o parcel·la habitada per la família camperola, que es conreava els dies de la setmana que no s'havia de donar servei al senyor feudal i proporcionava les bases de subsistència al camperol i la seva família (la mitjana francesa d'aquesta extensió era de 13 ha).
- El [feu](#) era l'extensió de terra que posseïa una persona lliure, per concessió del senyor, a canvi de declarar-se vassalla d'aquest i obligar-se a determinades càrregues que es pagaven en serveis o en espècies, entre els quals figuren en lloc destacat el [servei militar](#).

Aquestes tres formes de possessió de la terra principals es trobaven barrejades en la senyoria territorial. Aquesta senyoria o gran domini estava dividit en la reserva senyorial (*terra indominicata*), que era el centre de l'administració del domini i residència de la família senyorial. Tenia dues funcions: lloc de les edificacions (magatzems, forns, molí, farga) i el terreny que proporcionava els aliments més freqüents. En segon lloc, hi havia un ampli espai de bosc i terres comunals d'on es treia la fusta per a les construccions i la calefacció, així com el complement alimentari del bestiar. Les collites i productes de la reserva eren íntegrament del senyor. Els camperols estaven obligats, tres dies a la setmana, a conrear les terres, arreglar els camins, contribuir a les fortificacions, i podien aprofitar els prats i la llenya del bosc; així mateix, estaven obligats a emprar el molí, el forn, la ferreria o qualsevol instal·lació del senyor, amb previ pagament de certs drets en espècies.

L'art preromànic a l'Europa occidental [\[modifica el codi \]](#)

Articles principals: [Art preromànic](#) i [Art preromànic a Catalunya](#)

L'[art](#) que es desenvolupà a [Europa occidental](#) en el període que va des de la [caiguda de l'Imperi romà](#) fins al segle XI fou el preromànic. Tanmateix, no fa referència a una unitat estilística, sinó només a una situació cronològica que, llevat del període carolingi i en global, fou de retrocés artístic.

La plena edat mitjana (segles XI a XIII) [\[modifica el codi \]](#)

A partir del [segle XI](#) i en el vessant central i atlàntic d'Europa, es comencen a produir esdeveniments que, de mica en mica, aniran modificant-lo. En efecte, a partir de l'any [1000](#), es produí un augment demogràfic i econòmic, que tingué com a conseqüències més notables l'augment de les [ciutats](#) que ja existien i la creació de noves; la reactivació del comerç i de l'intercanvi monetari; i, finalment, un canvi ideològic.^[16] En aquest període, el [llatí](#) recuperarà la literatura clàssica i la [filosofia grega](#), especialment [Aristòtil](#).

Les primeres universitats, establertes a les ciutats més importants d'Europa des del 1080, renovaren l'interès per la recerca en ciències. L'**alfabetisme** començà a créixer. Es construïren enormes catedrals, primer d'estil **romànic**, i poc després d'estil **gòtic**.

Les **croades** a **Terra Santa**, si bé aconseguiren el seu propòsit de recuperar per al **cristianisme** aquests territoris sagrats només de manera temporal, sí que serviren per a canalitzar les ànsies guerreres de la petita **noblesa**. A la **península Ibèrica**, es començà l'anomenada **conquesta** dels territoris d'**Al-Àndalus**.

Els segles XII i XIII també foren segles d'innovacions en els mètodes tradicionals de producció que permeteren el creixement econòmic. Les noves tecnologies (majoritàriament rebudes de la Xina, directament de mans dels mongols durant la dinastia Yuan, o amb els àrabs d'intermediaris) incloïen els **canons**, les **lents**, els pous artesianos, la introducció de la **pólvora**, la **seda**, la **brúixola**, el **sabó**, el **timó**... També es realitzaren millores importants en la construcció dels **vaixells** i els **rellotges**. El desenvolupament de les noves **tecnologies** facilitaren el posterior auge de l'**era de l'exploració**.

Miniatura d'una lletra capital d'un manuscrit medieval mostrant un **serf**, amb un instrument de treball observant dos senyors, un noble i l'altre eclesiàstic, que discuteixen

La piràmide social medieval [[modifica el codi](#)]

Des de l'any 1000, els clergues tendiren a difondre la teoria que la societat estava dividida en tres grups: els qui oren (*oratores*), els qui guerregen (*bellatores*) i els qui treballen (*laboratores*). La societat (la *Casa de Déu*) exclouïa els artesans, els mercaders i els habitants de la ciutat perquè la seva importància era encara escassa i hi havia la convicció que la riquesa provenia de la terra.

Nobles i vassalls. Els *bellatores* [[modifica el codi](#)]

En el segle IX, l'hàbitat dels nobles és la "vil·la", una casa més o menys gran i luxosa que s'aixecava en el centre de la propietat, i rodejada de les bordes dels **serfs**, graners, quadres i magatzems. No disposaven encara d'un sistema defensiu pròpiament dit. A partir de la segona meitat del segle IX, al centre d'Europa, de resultes de les incursions normandes i la descomposició de l'**Imperi carolingi**, els càrrecs comtals passaren, lentament, a ser hereditaris, i començaren a construir-se edificis fortificats. Les famílies comtals aconseguiren que el **feu** passés a ser, en la pràctica, una propietat particular i que esdevingués un poder personal del **comte**. Aquest jurava fidelitat, en un solemne acte d'homenatge, al seu senyor. En la pràctica, la condició de **vassallatge** implicava

que el comte havia d'ajudar militarment el seu rei i que no es giraria en contra seva o s'independitzaria.

La descentralització del poder dugué un buit de poder; les comunicacions esdevingueren insegures pel bandolerisme, camperols adscrits a la terra fugiren, el perill d'invasions era constant i les rivalitats entre els comtes es traduïren en conflictes armats. En conseqüència, en cada **comtat** es muntà un dispositiu militar i molts petits propietaris renunciaren, per grat o per força, a la seva

llibertat personal i a la seva terra en benefici d'un poderós per assegurar-se protecció i seguretat. D'aquesta manera, les caseries aïllades s'agruparen entorn de la casa del senyor, el qual procedí a fortificar-la. Neix el **castell** rudimentari que, a partir del segle X, es transformà en símbol del poder. Al capdavant de cada fortalesa, es posava un cavaller que, al seu torn, era auxiliat per altres cavallers subordinats a ell. Tots aquests homes eren pagats amb terres (**feus**), que van acabar posseint a títol hereditari. La possessió de terres i l'heretabilitat de les funcions militars provocà la formació d'un segon estament de noblesa: la cavalleria.

El noble fou un gran propietari que conreava els seus dominis amb la feina dels camperols, als quals havia cedit part de la seva terra en **usdefruit**. El **castell** rep els seus vassalls i el personal encarregat de l'administració de la casa i de les terres. Des del castell, administra justícia perquè el feudatari té dret a jutjar els seus **vassalls** i **serfs**. La guerra, els duels, la caça i el torneig constituïren les coordenades de la vida del noble. A partir de finals del segle XII, la noblesa fruï d'un règim jurídic exempt d'impostos i alliberat de les penes corporals.

Els vassalls tenien moltes obligacions. La principal de totes era l'obligació del **servei militar**. També estaven obligats a allotjar el senyor i el seu seguici quan aquests passessin pel territori del seu feu; a col·laborar en el rescat del seu senyor si queia presoner per mitjà d'una contribució; havien d'aportar altres contribucions monetàries quan es casava la filla gran del senyor o quan el seu primogènit era ordenat cavaller... Per contra, el vassall prestava el servei de cort, és a dir, participava en l'assemblea general de tots els vassalls del senyor. En aquestes corts, col·laboraven en l'administració de la justícia i participava, en certa mesura, en l'exercici del poder polític.

Els serfs. Els laboratores [[modifica el codi](#)]

La jerarquització social s'establí en funció directa de la terra posseïda i els qui estaven mancats de terra o aquells que es veïeren obligats a perdre la seva llibertat per tenir protecció o dret a una mica de terra que els permetés subsistir (**serfs**) quedaren en el punt més baix de la jerarquia social. Bona part dels que treballaven en el domini senyorial pertanyien a l'estament dels serfs. Però no fou una condició uniforme per a tothom. Per una banda, hi havia els serfs domèstics (serfs dominicals), que conreaven la terra del senyor o bé realitzaven activitats artesanies indispensables en una economia autàrquica. A canvi, rebien aliment i abríc, però no disposaven de llibertat personal i no podien posseir béns ni contreure matrimoni sense autorització del senyor. La seva condició era hereditària.

Eva filant davant del bressol d'un dels seus fills. Il·lustració del foli 8 del *Psalterio Hunter*. La introducció del **fus** per a filar fou una de les innovacions introduïdes des d'Àsia a la plena edat mitjana. La de la il·lustració és un **fus** primitiu, sense roda, emprat per les dones en les tasques domèstiques

Per altra, hi havia els serfs "casats" sotmesos a treballs gratuïts (*corvees*), al lliurament de censos, al pagament per l'ús de serveis sotmesos al monopoli dels senyors... Uns tenien explotacions familiars (masovers) i d'altres formaven part d'un llogaret que tenia obligacions col·lectives envers el senyor. Estaven lligats a la terra que conreaven sense poder abandonar-la: quan aquesta era venuda, passaven a dependre del nou propietari. Tots els pagesos devien al senyor tributs i prestacions en moneda, una part de la collita i de bestiar, i de vegades, també objectes de producció domèstica (articles de fusta o peces de tela). A més de la prestació d'uns tres dies de treball no remunerat, havien de fer servir el molí, el forn i la premsa del senyor pagant un impost establert.^[17]

Malgrat això, no tots els pagesos eren serfs (els lliures es diferenciaven, bàsicament, en el fet que no havien de comptar amb el permís del senyor per marxar de les seves terres), i existien petites quantitats de pagesos que no depenien en absolut dels senyors feudals (a Catalunya, eren anomenats *homes de paratge* i a Anglaterra, *yeomen*), sinó que tenien les terres en *franc alou*.

Els clergat. Els oratores [[modifica el codi](#)]

L'Església occidental no se sotragué a la feudalització. Com a administradors de grans propietats, els bisbes i els abats s'integraren dins la jerarquia feudal. Així, la presa de possessió del càrrec d'*abat* o de *bisbe* esdevingué un acte de *vassallatge* envers el monarca, que incloïa servir-lo amb les armes.

La *noblesa* aportà els seus fills per als càrrecs més importants de l'Església medieval. Els que pregaven fruien de privilegis importants en matèria de justícia i d'impostos i d'una gran consideració social. A més, posseïen dominis eclesiàstics transformats en feus. Amb aquestes terres, els bisbes i els abats esdevingueren vassalls d'un poderós senyor que controlava les investitures i imposava el candidat de la seva elecció. A finals del segle XI, el papa *Gregori VII* realitzà una reforma que prohibí algunes pràctiques i s'esforçà a esmenar certs abusos, com el matrimoni de sacerdots, els costums relaxats d'alguns prelats, el tràfic de beneficis eclesiàstics, etc.

D'altra banda, el 1027, l'Església, sota el guiatge de l'*abat Oliba*, a la petita ciutat de *Toluges*, al *Rosselló*, intentà suavitzar i limitar l'abús de les guerres privades mitjançant les disposicions de *Pau i Treva de Déu*, que limitaven quines persones havien d'estar lliures de les violències i quins actes havien de ser prohibits. La treva de Déu obligava a suspendre les hostilitats durant alguns dies de la setmana i en determinats períodes de l'any. L'objectiu era protegir els pagesos, disminuir-ne la mortaldat i, en definitiva, fer viable la vida social. Aquesta institució pacificadora s'estengué per tot Europa.^[18] Igualment, l'Església promogué l'esperit de *croada*, o lluita contra els infidels, per canalitzar l'agressivitat dels cavallers pobres o secundaris.

Els monestirs [[modifica el codi](#)]

El *Tacuinum* (o *Taccuinum*) *Sanitatis* medieval, manuscrit del segle XIV, que mostra les formes de la vida quotidiana a la baixa edat mitjana.

Amb la fundació de l'[abadia de Cluny \(Borgonya\)](#) el 909, s'inicià un moviment de renovació monàstica que contribuï a la recuperació del prestigi i de l'autoritat de l'Església. Durant els segles X i XI, quasi 200 [monestirs](#) passaren a dependre directament de l'abat de Cluny, sense estar supeditats a cap vincle feudal a senyors o monarques. L'exemple de Cluny donà peu, als segles XI i XII, a noves reformes d'entre les quals destacà la reforma originada a l'abadia de Cîteaux (Cister) el 1097, també d'arrel benedictina. L'[orde del Cister](#) donà importància al treball corporal, abocà els [monestirs](#) vers les feines agràries i desenvolupà una intensa tasca de colonització agrària i d'expansió ramadera; tot plegat enfocat a la comercialització dels productes agrícoles, la cria i la venda de cavalls i la industrialització de la seva producció ramadera ([llana](#), adob de pells i pergami). Alhora, aquest orde, contribuï al desenvolupament de la [metal·lúrgia](#), gràcies al control de nombroses mines de ferro.^[19]

El món cultural gravità entorn dels monestirs, edificats en llocs aïllats enmig de grans propietats on, seguint la regla benedictina de *l'ora et labora*, els monjos, amb la còpia i il·luminació de [manuscrits](#), difongueren el llegat del món clàssic [llatí](#).

El clergat es dedicava a l'oració i a la lectura. Les comunitats de monjos vivien als **monestirs**, que contenien moltes terres i esdevingueren grans centres de cultura (els monjos eren de les poques persones que sabien llegir i escriure).

Les dones i els nens a l'edat mitjana [\[modifica el codi \]](#)

Article principal: [Dones a l'edat mitjana](#)

Al segle XIII, la [dona](#) ha de casar-se als 14 o 15 anys amb l'espòs que triï el seu pare i, després, dedicar-se a la vida domèstica i a ser mare. De portes endins, la bona esposa humil estigué obligada a fer la neteja diària, fregar els plats i fer el llit. I sobretot filar perquè una dona no pot restar ociosa. Elles també eren les encarregades d'anar al mercat per proveir-se d'aliments, especialment de carn i peix, llegums i formatges. L'accés a la cultura fou restringit i només les dones dels estaments privilegiats sabien lletres. Si acabaven treballant fora de la llar, ho feren de teixidores o de barreteres, o bé desenvoluparen tasques en sastreries i merceries. En cap cas, tenien els drets laborals dels homes. De portes endins, la bona esposa humil està obligada a fer la neteja en dissabte - el dia prohibit per als jueus i en què el fet de treballar de manera ostensible demostra que la casa és cristiana-, fregar els plats i fer el llit. També, totes les dones, humils o riques, han de saber filar perquè una dona ha d'estar sempre ocupada. Per a les dones de casa humil és un acte de necessitat: cal fer-la a casa perquè comprar-la no és possible. Les dones també són les responsables de proveir d'aliments la família.^[20]

Pel que fa als menors, la mortalitat infantil era molt alta (del 30%) i, en aquestes circumstàncies, la pèrdua d'un nadó pren un valor relatiu. De fet, totes les llars tenien fills petits difunts i els índexs de dones mortes de part i de nens orfes eren elevades. La mitjana de vida era just de trenta anys. Per tant, pocs coneixien les mares i menys els avis i les àvies. En un context d'escassetat, els nens aviat, en set o vuit anys, havien de convertir-se en un element productiu. El progenitor masculí era l'únic responsable, per la llei i la [moral](#), mentre les tasques de la dona es reduïen als primers anys de la vida dels nens: engendrar i alletar. Finalment, l'educació i els tractats pedagògics no existien, només els fills masculins dels nobles rebien una formació militar, i les filles conventuals.^[21]

Expansió geogràfica de l'Europa feudal [modifica el codi]

L'expansió geogràfica tingué diverses direccions, seguint la dinàmica pròpia de les cases feudals. Els [normands](#), [víkings](#) assentats a [Normandia](#), van donar origen a una de les cases feudals més expansives d'Europa, que es va estendre pel continent europeu i s'enllaçà amb la [dinastia d'Anjou](#) i [ducat d'Aquitània](#). Les cases del [Regne de Navarra](#), la [corona de Castella](#), el [ducat de Borgonya](#), el [comtat de Flandes](#)... són altres exemples que vincularen mitjançant aliances, enllaços matrimonials i enfrontaments successoris o territorials, consubstancials a les relacions de [vassallatge](#) i expressió de la violència inherent al feudalisme.^[22] La [corona de Castella](#) i la [corona d'Aragó](#) iniciaren l'anomenada [conquesta](#), l'expansió cap al sud de la península Ibèrica.

Les croades i els templers [modifica el codi]

Article principal: Croades

La [primera croada](#), sota el papat d'[Urbà II](#), arribà a [Jerusalem](#) el 1099 per establir-hi el primer regne cristià. Un triomf breu, car els musulmans la reconqueriren noranta anys després. La [segona croada](#) fracassà en la recuperació del comtat d'[Edessa](#), recuperat per Zengi. El soldà [Saladí](#), després de la Batalla de [Hattin](#), va recuperar [Jerusalem](#) novament. La [tercera croada](#), liderada per l'[emperador Frederic I «Barbarroja»](#), pel rei [Felip II de França](#) i el rei [Ricard I d'Anglaterra](#), també fracassà en el seu intent de conquerir Jerusalem, tot i que van aconseguir establir un regne llatí més reduït a la costa, amb capital a Acre. La quarta, amb [Innocenci III](#), ja al [segle XIII](#), es quedà a [Constantinoble](#). Cap de les darreres [croades](#) (n'hi hagué vuit) complí els seus objectius (tot i que la sisena va permetre a [Frederic II d'Alemanya](#) la recuperació de Jerusalem per als cristians durant quinze anys, de manera pactada), si bé serviren per a canalitzar les ànsies guerreres de la petita noblesa d'Occident i aglutinar els estats feudals contra un enemic comú.^[23]

Cal tenir present que la croada, com a [guerra santa](#), també es desenvolupà contra dissidents religiosos dins del mateix territori de l'Occident cristià. Així, hi hagué una croada anticàtara (1209-1215), i diverses actuacions armades de senyors i prínceps a les ordres del papat contra [dulcinistes](#) o contra Catalunya (per disputar el domini de Sicília als Anjou, aliats del papa).

Una conseqüència de la caiguda en poder [musulmà](#), el 1291, de [Sant Joan d'Acre](#), la darrera posició important occidental a Terra

Conquesta de [Jerusalem](#) a la [primera croada](#) (1095-1099). El papa [Urbà II](#), successor de Gregori VII, veié en les croades una forma de reunir el cristianisme, reforçar el papat i, possiblement, posar l'Orient sota el seu control. Convocada al concili de Clermont (1095), durant la campanya, conqueriren [Nícea](#), la capital del sultanat de Rum, i [Dorilea](#) el 1097, conqueriren Edessa i Antioquia el 1098 i finalment van entrar a Jerusalem el 15 de juliol de 1099 i hi crearen diversos [estats croats](#), entre aquests el [Regne de Jerusalem](#). Si l'empresa militar acabà en fracàs, les seves conseqüències foren importants: augmentaren les relacions amb Orient i, per tant, es produí un enriquiment cultural, l'activació del comerç, l'enriquiment de la burgesia, una major autoritat del papat i la fundació dels ordres militars

Santa, fou el descrèdit dels ordes militars, i molt especialment de l'**orde del Temple**, embrancats en baralles fraternes, en l'atresorament d'excessives riqueses i la seva ostentació i en la intervenció en molts assumptes interns dels regnes en què tenien els seus convents. La situació s'agreujà per la resistència del darrer Gran Mestre **Jacques de Molay** d'acceptar la unió del seu orde amb els altres sota el lideratge d'un rei (projecte **Rex bellator**, inicialment proposat per fra **Ramon Llull**). En aquest marc de desprestigi, **Felip IV de França** detingué, el 1307, els frares **templers** del seu regne. El 1312, el papa **Climent V** suprimí l'orde i els nombrosos béns dels templers foren adjudicats, majoritàriament, a l'**orde de Sant Joan de Jerusalem**, amb la fita que fossin emprats en la recuperació de Terra Santa. A la **corona d'Aragó**, la major part dels béns templers anaren a mans de l'**orde de Sant Joan de Jerusalem** –amb algunes excepcions que s'apropià el rei- i una part menor, sobretot al **regne de València**, passaren a l'**orde de Montesa**. Pel que fa als frares, al **Regne de França** i a altres indrets de la cristiandat, centenars en foren executats; en canvi, a la **corona d'Aragó** foren absolts i se'ls atorgà una renda de per vida.^[24]

Renaixement del comerç i desenvolupament de les ciutats [[modifica el codi](#)]

En el període comprès entre l'any 400 i el 1000, aproximadament, l'**Europa occidental** era una regió subdesenvolupada en comparació amb l'**Imperi bizantí** i el **califat** islàmic, un territori assolat pels desordres polítics i per la manca de seguretat, amb una economia de subsistència i poca circulació de mercaderies. Però, a partir del segle X, hi hagué un renaixement del comerç en els ports de **Nàpols**, **Ravenna**, **Pisa**, **Venècia**... que iniciaren un canvi fonamental: els bizantins i els àrabs començaren a ser desplaçats com a intermediaris en el comerç entre Orient i Occident. A partir de finals del segle XII i principis del XIII, els ports de la **península Itàlica** dominaran la Mediterrània oriental. **Venècia**, que practicava el comerç legal i de contraban amb **Bizanci** i, alhora, mantenia relacions comercials amb l'**islam** (espècies, perfums, ivori, tèxtils i oli), tingué l'hegemonia en l'activitat comercial. La **corona d'Aragó** expandí el **comerç català medieval** per la **Mediterrània**.

Els **pelegrinatges** i les **croades** tingueren un paper molt important en aquest renaixement comercial, que es manifestà amb l'ampliació i renovació de rutes i del volum, nombre i qualitat de les mercaderies, amb l'aparició de les primeres associacions armades de mercaders, i amb la de noves fires i mercats fixos. També el nord d'Europa experimentà un auge del comerç de pells, productes alimentaris, fusta, metalls i sal; en gran part, gràcies a la introducció del sistema de rotació triennal i als nous arreu del cavall, que possibilitaren la producció d'un excedent exportable de béns agrícoles. Aquest renaixement del comerç no es pot separar de les transformacions agràries i del desenvolupament de les ciutats emmurallades, centres d'activitats mercantils i industrials.

Transformacions agràries [[modifica el codi](#)]

Durant l'edat mitjana, millorà la tecnologia i s'expandí el conreu de noves terres. Diversos canvis tecnològics milloraren l'eficàcia del treball del camp:

- El **molí d'aigua** i el de vent que, tot i que el seu origen és més antic, es començà a usar de manera sistemàtica a partir del segle

XI. Als indrets no afavorits per la presència de rius cabalosos, s'emprà el molí de vent, com en el cas de la península Ibèrica. L'ús de l'energia eòlica i hidràulica alliberà molta força de treball.

- L'arada de rodes (*carruca*) substituï l'*arada romana*; el nou estri permeté aprofundir més la terra tot oxigenant-la millor; d'aquesta manera, fou possible la primera rompuda de terres més dures que abans o bé no es podien llaurar o bé costava molt.
- Els sistemes de tracció dels animals i la progressiva substitució del bou per cavall com a animal de tir, molt més ràpid.
- La difusió de l'ús del ferro aplicat a les tasques agrícoles: dalles, falçs dentades, rasclets, càvecs, destrals...

El progrés tècnic anà acompanyat, des de mitjans del [segle XII](#) a finals del [segle XIII](#), d'una expansió agrària: noves terres de conreu guanyades als boscos, als pantans i als [aiguamolls](#). Les [cartes de població](#) dels senyors feudals volien estimular la rompuda de noves terres amb concessions parcials, és a dir, amb la limitació de diversos impostos i prestacions. La [toponímia](#) també ens fa conèixer les zones que foren explotades de nou: és el cas de les viles Vilanova, *Neuville* i noms germànics acabats en –rode; i les viles lliures d'impostos: com Vilafranca. Aquest procés d'expansió o colonització no es pot deslligar de les accions hostils per a foragitar o sotmetre els habitants dels nous territoris colonitzats. Fou el cas de la colonització germànica en direcció a [Prússia](#), el [Vístula](#) i el centre d'Europa i l'anomenada *conquesta del sud* de la península Ibèrica pels regnes cristians del nord. Finalment, [Flandes](#) fonamentà la seva expansió a base de dics que drenaren les aigües del mar i convertiren zones d'[aiguamolls](#) en terres molt fèrtils, procés que encara avui continua.

Urbanització [\[modifica el codi \]](#)

Articles principals: [Ciutat medieval](#) i [gremi](#)

Durant l'[alta edat mitjana](#), la vida urbana es mantingué reduïda, però a partir del segle XI, i durant el XII, es produeix un renaixement de les ciutats (burgs), amb la creació de noves poblacions o el desenvolupament de les ja existents. Els nous habitants dels burgs constitueixen un nou estament social: la [burgesia](#), especialitzada en el comerç o l'artesanía, la riquesa de la qual no era la terra, sinó les monedes o la plata. Sorgí, doncs, l'associació comunal –consell o comunitat– i, amb això, la burgesia, adquirí personalitat jurídica i esdevingué una força social, germen de dissolució de l'ordre feudal.

Un paper crucial, el tingueren els jueus, artesans i prestadors que gaudien de millors coneixements i d'una xarxa internacional de suport; prestaven a tipus d'interès que el papat prohibia als préstecs entre cristians, de manera que els banquers jueus mitjançaven, fins i tot, en préstecs entre cristians.

La reactivació del comerç es produí per la multiplicació de fires anuals ciutadanes i mercats setmanals a les àrees rurals i el desenvolupament comercial a llarga distància. Les fires i els mercats facilitaren que els pagesos medievals comencessin a treballar determinades espècies en funció de la seva venda en mercats o fires, i d'altres ocupessin els suburbis de les ciutats per oferir els seus productes a una demanda urbana creixent i rendible. El desenvolupament d'intercanvis a llarga distància permeté el creixement de ciutats del nord d'Itàlia com [Gènova](#), [Milà](#), [Pisa](#) i [Venècia](#) que, juntament amb altres ciutats mediterrànies com [Marsella](#), [Nàpols](#) i [Barcelona](#), connectaren amb les ciutats de [Constantinoble](#), Antioquia i [Alexandria](#), on carregaven sedes,

espècies, perfums i pells que arribaven per rutes caravaneres des de l'[Extrem Orient](#). El pagament es feia amb l'[or](#) que arribava del [Sudan](#) als ports del nord d'Àfrica i que, al seu torn, es pagava amb mercaderies orientals i occidentals, i amb la plata de les mines de l'Europa central. Uns altres nuclis foren [Flandes](#) que, al llarg del segle XI, es convertí en una potència industrial tèxtil, i les ciutats de l'Imperi alemany: Ratisbona, Ravensburg, Colònia...

Molts nuclis de població i ciutats en fulgurant creixement aconseguiren dels sobirans o dels comtes del territori l'autonomia política. Aquest fou el cas de les *communes* del nord del [Regne de França](#) o de [Flandes](#) ([Amiens](#), [Sant Quintí](#), [Gant](#)...), de les *signorie* italianes o de les ciutats lliures alemanyes (la [lliga Hanseàtica](#)). D'altres restaren sota la protecció del sobirà amb un règim intern força lliure ([Barcelona](#), [París](#), [Le Mans](#)...). Els mercaders, els grans artesans i els banquers formaren el patriciat urbà que monopolitzà el govern de les ciutats. Per exemple, per l'ordenació del [1258](#), el rei [Jaume I](#) establí la creació d'una assemblea de dos-cents jurats en representació del municipi de [Barcelona](#): 89 ciutadans, 89 menestrals i 22 mercaders. El [1339](#), els escons del [Consell de Cent](#) de Barcelona es repartiren entre 72 "ciutadans honrats" (mà major), 15 representants de la mà mitjana (dels quals, 8 mercaders, 5 notaris i 2 apotecaris) i 12 menestrals (mà menor).^[25]

A les ciutats, a partir del segle XII, la vida urbana s'organitzà corporativament. Els que treballaven en un mateix ofici s'arreglaren en [gremis](#) que donaven assistència mútua als associats i reglamentaven l'activitat de l'ofici: les característiques del treball artesà, els preus, els materials a emprar, etc. Els habitatges dels [artesans](#) servien alhora d'espai de treball a la planta baixa. Dins d'un ofici, hi havia categories: el mestre, amo del taller; l'oficial, treballador assalariat; i l'aprenent, que, sense cobrar res, vivia a casa del mestre i aprenia l'ofici. A la categoria de mestre, s'hi solia accedir després de sotmetre's a l'examen dels altres mestres de l'ofici i de superar-lo de manera satisfactòria. Aquesta era la condició prèvia per a regentar un taller.^[26] Avançada l'edat mitjana, els gremis de ciutats tèxtils van entrar en conflicte amb els grans mercaders que cercaven majors beneficis proporcionant matèria primera a un gran nombre d'artesans no agremiats (generalment, camperols de fora de la jurisdicció del gremi) que treballaven a un cost inferior, i després els mateixos mercaders comercialitzaven el producte elaborat. Aquesta situació era freqüent en ciutats del continent europeu i de la [corona d'Aragó](#).

La [Signoria de Florència](#) fou una institució municipal que exercí el poder sobirà en aquesta ciutat estat italiana, dominada por una potent burgesia artesana i comercial que s'[ennoblí](#) i es convertí en [patriciat urbà](#)

La monarquia i la burgesia [[modifica el codi](#)]

La necessitat creixent de diners de les monarquies feudals féu que els reis veiessin en la burgesia enriquida un aliat útil. Generalment, aquesta aliança tingué com a base contrapartides, car els monarques atorgaren més mercats i autonomia als burgesos i els concediren monopolis; aquests respongueren amb ajuts monetaris i de milícies urbanes. La via habitual per a demanar ajuts fou la convocatòria de Corts o Parlaments (com les [Corts catalanes](#)), als quals acudien la noblesa, el clergat i els representants burgesos, i en els quals s'acabava sol·licitant diners a aquests darrers a canvi de concessions.

La fundació de les universitats [[modifica el codi](#)]

Articles principals: [Escolàstica](#) i [Ciència medieval](#)

El creixement de les ciutats, lligat al comerç i la indústria artesanal, tingué altres conseqüències, com l'aparició de l'intel·lectual o persona que té per ofici escriure o ensenyar.^[28] La [cultura](#) ja no estava refugiada en els [monestirs](#), ni els [manuscrits](#) es guarden com a tresors: arriba a les ciutats, on es mouen les persons, les idees i els llibres. El moviment és fàcil perquè s'empra el [llatí](#) com a vehicle de cultura, que professors i alumnes parlen i escriuen. Alhora, alguns monjos s'escandalitzen per l'efervescència de la ciutat.^[29]

La necessitat de coneixement potencià les escoles urbanes (costejades pels comuns de les ciutats) i les escoles episcopals (dependents dels bisbes). A les escoles monàstiques i episcopals, es continuava ensenyant el *trivium* i el *quadrivium* i professors i estudiants són tots "clergues", és a dir, resten sota la jurisdicció de l'Església, que té el monopoli de l'ensenyament. Al costat de les ciències clàssiques, s'ensenyà també oficialment dret, medicina, art poètica i teologia. En les escoles urbanes, en canvi, l'ensenyament se centrà més sobre el dret civil, el càlcul i la [medicina](#).

A partir de les escoles catedralícies, des dels primers anys del segle XIII, sorgiren les [universitats](#). El mateix èxit obtingut per les escoles urbanes i episcopals fou la causa de la seva decadència. L'interès progressiu dels estudiants i la inquietud i el desig creixent de saber provocà la unió de professors i estudiants en corporacions anomenades *universitats*. Els mestres acabaren formant corporacions i obtenint dotacions i beneficis dels reis, els bisbes i els papes. La universitat és, doncs, una corporació que permet controlar la relativa anarquia dels ensenyaments anteriors mitjançant estatuts i

Voltes de l'absis de l'església de [Santa Maria del Mar](#) a [Barcelona](#). L'estil gòtic sorgí molt lligat a un canvi de mentalitat, al desenvolupament urbà i al creixent poder de la burgesia. Es passà de la simbologia de l'[art romànic](#) a un art més realista.

reglaments. Però les universitats lluitaren per obtenir la seva autonomia i dependre únicament de la tutela del papa, el poder del qual augmentà considerablement en la cristiandat. Cada universitat és una federació d'"escoles" agrupades en quatre "facultats" (arts, teologia, dret i medicina). Les més importants foren la de París, Bolonya i Oxford. S'hi obtenia el títol de batxiller (cap als 19 anys) i el de llicenciat dos anys després, i de medicina, teologia i dret se'n sortia amb el títol de doctor.

Finalment, a partir del segle XIII, progressà la instrucció popular, augmentà la circulació dels llibres, aparegueren enciclopèdies (com el *Speculum maius* de [Vicent de Beauvais](#)), es desenvolupà la literatura en llengua vulgar (narració, teatre i lírica). A la península Itàlica, el dialecte [toscà](#) començà a configurar-se com la llengua predecessora de l'italià (*Divina Comèdia*). [Alfons X de Castella](#) escrigué en castellà la *Primera crònica general*; [Bernat Desclot](#) en català el *Llibre del rei En Pere d'Aragó e dels seus antecessors passats*, i [Jean de Joinville](#) en francès la història de sant Lluís. També la filosofia bandejà el llatí: [Johann Eckart](#) i [Ramon Llull](#) van escriure obres filosòfiques en alemany i català, respectivament. Per contra, la filosofia [escolàstica](#) continuà expressant-se en llengua llatina i les obres dels teòlegs [dominics](#) i [franciscans](#) esdevingueren fonamentals dins del pensament catòlic.

És el gran moment de l'[art gòtic](#) i s'anuncia el [Renaixement italià](#): [Dant](#) neix el 1265, i [Giotto](#) el 1260.

L'evolució de l'art [[modifica el codi](#)]

Articles principals: [Art romànic](#), [Art gòtic](#), i [Música medieval](#)

A partir del [segle XII](#), noves formes artístiques s'imposaren en l'[art romànic](#) de l'Europa cristiana; foren l'estil [cistercenc](#) i el [gòtic](#). Les noves formes foren teoritzades per [Bernat de Claravall](#), el gran dinamitzador del [Cister](#), i el segon per [Suger](#), l'abat de [basílica de Saint-Denis](#), a [París](#), la primera església gòtica. Foren dues visions filosòfiques i estètiques oposades dins del cristianisme. Mentre el primer criticava la gran alçada de les esglésies, la seva desmesurada profunditat, la seva absurda amplada, llurs sòls polits i rics i tot allò que distreu els ulls del devot i molesta la seva devoció; l'abat Suger lloava tot allò que hom té per més bo en la creació, allò de més preciós que ha de servir d'antuvi per a la celebració de la santa eucaristia i, per exemple, demanava que per a rebre la sang del Crist convé disposar de vasos d'or i de pedres precioses.^[30] La baralla va més enllà d'una qüestió estètica: entre els segles X i XII, s'operà un desplaçament del focus del saber i alhora de l'escola, al qual correspon un canvi profund en l'estil i les preocupacions de la vida intel·lectual. La cultura surt dels monestirs rurals, mentre que la nova escola s'organitza al voltant dels bisbats, dins dels nuclis urbans, en resposta a noves exigències, reflectint en la seva organització i en la seva actitud totes les característiques de l'organització municipal. Per tant, per una banda, tenim l'escola monàstica d'organització rigorosa de l'ensenyament, sotmès a una regla única i dominat pels valors de la pietat; per l'altra, la primera forma d'universitat parisenca, en què l'oposició entre diferents escoles conferia a la dialèctica (*disputatio*) una funció primordial.^[31]

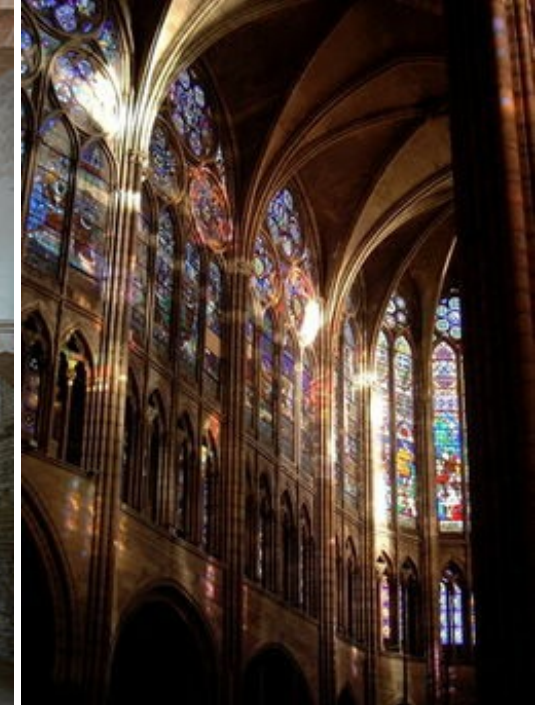
Durant el segle XIII, s'estengué arreu d'Europa i la seva influència finalitzà durant les primeres dècades del segle XVI. Al segle XIV, a la [corona d'Aragó](#), l'[art gòtic](#) destacà a l'església de Santa Maria del Mar. Quan la puixança econòmica del barri de Mar de Barcelona era espectacular, densament poblat, i els seus gremis necessitaven fer visible el poder que tenien i donar cabuda a tots els fidels, Santa Maria del Mar fou una realitat edificada amb només 54 anys pel [mestre d'obres Berenguer de Montagut](#)^[27]

L'abat Suger i sant Bernat, una baralla més enllà de l'estètica

Església de l'[abadia de Fontenay](#). Contra la relaxació de l'Església, [Bernat de Claravall](#) emprèn una reforma radical, amb la fundació de l'[orde del Cister](#). A més d'innovacions espirituals, l'orde conté instruccions sobre els nous temples: hi és prohibit qualsevol tipus de decoració i l'arquitectura s'hi redueix als seus elements estructurals. Aquesta situació permet que els arquitectes es concentrin en els problemes tècnics.

Posta de sol a la nau nord-oest de la [basílica de Saint-Denis](#). L'arquitectura gòtica neix i es desenvolupa a l'[Illa de França](#). Tots els esforços convergeixen en la construcció de l'obra que l'[abat Suger](#) dirigeix a la vella abadia carolíngia de Saint-Denis, prop de París. L'abadia és consagrada l'any 1144. Aquesta [església](#) ofereix, de cop i volta, tot el plantejament clar i lògic de l'estructura gòtica.

L'ocàs de l'edat mitjana (segles XIV i XV) [\[modifica el codi \]](#)

Article principal: [Baixa edat mitjana](#)

Durant el [segle XIV](#), Europa experimentà una aturada econòmica. La [tecnologia](#) i els sistemes [científics](#) havien assolit el seu límit [ecològic](#). Tot el creixement experimentat fins aleshores féu paleses les contradiccions que el manteniment del ritme expansiu havia amagat i l'excés demogràfic començà a produir una distorsió entre els recursos disponibles i la població; els preus dels productes

agraris s'encariren, amb la qual cosa els mitjans de pagament destinats a l'adquisició de productes artesanals disminuïren notablement. La [història econòmica](#) descriu aquest període com una etapa de llarga recessió agreujada per la [pesta negra](#). Com a conseqüència, es produïren canvis econòmics radicals: l'escassetat de [mà d'obra](#) féu que els senyors i barons competissin pels camperols, els quals guanyarien majors drets; es produïren importants innovacions socials, que foren les arrels del [capitalisme](#) i del [Renaixement](#). Per tant, aquesta depressió fou el primer gran trencament de les estructures econòmiques i socials del sistema senyorial i l'inici d'elements bàsics que havien de caracteritzar l'[edat moderna](#).

La depressió del segle XIV assolí també l'esfera espiritual amb el [cisma d'Avinyó](#); i la política, car la baixa edat mitjana es caracteritzà pel declivi del poder feudal i l'enfortiment de poderoses nacions estat que, durant l'ocàs de l'edat mitjana, s'enfrontaren en guerres com per exemple la [Guerra dels cent anys](#) entre [Anglaterra](#) i [França](#). La participació de les nacions cristianes en aquest conflicte produí la retirada de les seves forces de l'[Orient Pròxim](#). Finalment, l'[Imperi bizantí](#) perdé gairebé tot el seu territori a mans dels turcs otomans. Amb la [caiguda de Constantinoble](#), a mitjans del segle XV, s'acostuma a representar la fi de l'edat mitjana.

A més, les temperatures començaren a canviar: després d'un llarg període amb temperatures càlides, el clima inicià un refredament que produí una [petita edat de gel](#). Aquest factor extern agreujà una sèrie de males collites i aparegué la [fam](#) (especialment important fou la que s'estengué per Europa entre [1315](#) i [1317](#)). I per acabar-ho d'adobar, les [epidèmies](#) s'estengueren en diverses onades per tot l'Occident. La més virulenta fou la [pesta negra](#) que devastà Europa durant els anys [1348](#) i [1349](#).

Crisi econòmica i transformació social del món medieval [[modifica el codi](#)]

Fam, guerra i pesta [[modifica el codi](#)]

El segle XIV començà amb una onada de fred glacial, que féu créixer la [fam](#) i la misèria. La crisi demogràfica s'agreujà pel desequilibri entre una població en alça i una producció d'aliments estancada dins del marc de l'agricultura senyorial. Com la producció de cereals era insuficient, generà un augment de preus que estengué la fam, la misèria i la mortaldat dels més humils. L'afebliment de les reserves biològiques preparà perquè dos factors externs (la guerra i la pesta) provoquessin una veritable catàstrofe demogràfica.

La [Guerra dels cent anys](#), les guerres civils castellanques, etc., posaren noves dificultats (nous impostos, devastació dels camps) a una economia rural dèbil. Però fou la [pesta negra](#) el fet que causà la mortaldat més gran, ja que mèdicament es desconeixien els [microbis](#) i els mecanismes de contagi. L'any [1347](#), arribà procedent d'Orient i, en poc més de quatre anys, a Europa moriren uns

Una part de l'[Atlas català d'Abraham i Jafudà Cresques](#)

La pesta va quedar gravada en el pensament cristià i perduraria durant segles sota la forma d'una amenaça mortal, tant en dibuixos i gravats com en pintures o escultures. La pesta deixà una profunda petjada en la demografia, l'economia i l'imaginari col·lectiu: els pagesos i els senyors van morir o deixaren les seves terres tot abandonant les feines agrícoles. Hom deixà de sembrar i conrear els camps, ningú no reparava els camins, ni les tanques, ni els dics al llarg dels cursos d'aigua i els canals. Fou el retorn a la selva, a l'erm, a la insalubre maresma^[32]

vint milions de persones, un terç de la seva població, perquè les mesures de prevenció foren inútils: s'ordenaren quarantenes, es prohibí el comerç entre ciutats, es tapiaren cases amb malalts a dins... Tot fou debades, i es veieren afectats tots els estaments socials del camp i de les ciutats. L'epidèmia acabà al final del segle, després de successius rebrots. La pesta deixà una profunda petja en la [demografia](#), l'[economia](#) i l'imaginari col·lectiu: llinatges familiars truncats, orfes, una societat desencantada, preus que queien en picat per manca de consumidors, pagesos que prenién terres que ningú no reclamava... El món feudal trontollà i aquell ordre medieval que semblava inamovible des de feia segles demostrà que podia canviar.^[33] A la [corona d'Aragó](#), aquesta època de crisi, iniciada el 1333 per unes males collites, passà a l'imaginari col·lectiu com "[lo mal any primer](#)".

I és que la pesta comportà efectes importants: l'excedent de roba, que amb un procediment es podia convertir en paper, comportà que el paper baixés molt de preu, i que es fabriqués en grans quantitats. Això escampà l'hàbit de llegir per Europa, i amb els llibres es va estendre la cultura. A més, la pesta accentuà la decadència de l'[Imperi romà d'Orient](#), que començà a patir una emigració sostinguda de bizantins cap a les ciutats occidentals, que durà gairebé un segle. Amb ells, Europa redescobrí la tradició grecoromana, i l'interès pel passat clàssic cresqué en tot el continent, especialment a la península Itàlica, on el [Renaixement](#) prengué volada.^[34]

L'afebliment de l'economia senyorial [[modifica el codi](#)]

El descens demogràfic, entre un 35 i un 40% de la població europea, es notà al camp i la depressió agrària produí conseqüències socials i econòmiques:

despoblament rural, manca de mà d'obra, retrocés dels conreus, dislocació dels preus i dels salaris i caiguda de les rendes senyoriales.^[36] La despoblació del camp es traduí en un descens de la mà d'obra agrícola disponible i de l'espai cultivable. Els senyors es veieren obligats a pagar salaris més alts en el moment en què la baixa de preus agrícoles i la disminució de l'espai conreat havien fet disminuir els seus ingressos.

A la ciutat, la crisi del segle XIV se sentí amb menys força i moltes ciutats augmentaren l'extensió durant la [baixa edat mitjana](#) ([París](#), [Florència](#), [Gènova](#)...). La indústria tèxtil va desenvolupar-se a [Anglaterra](#); s'inicià el [treball a domicili](#) en la indústria tèxtil de base rural; el sector siderúrgic visqué un avenç per la demanda d'armes de foc i de la indústria naval.

Moltes zones rurals fins aleshores aïllades entraren en contacte amb les ciutats, i aquestes augmentaren els contactes entre si mercès a les fires i a una intensa circulació de mercaderies.^[37] Per tant, el camp, i en especial les explotacions senyorials, anaren abandonant l'economia d'autosuficiència i tendiren, cada cop més, a orientar la producció cap a la venda.

Les tensions socials al camp i a la ciutat [\[modifica el codi \]](#)

La depressió econòmica perjudicà els senyors, que augmentaren els vells drets senyorials (**mals usos**) i els impostos sobre els pagesos. Aquests factors més el descens dels preus dels cereals foren decisius i incrementaren les tensions socials al camp. Així, esclataren a tot Europa una sèrie de revoltes antisenyorials, com per exemple la **Jacquerie** francesa (1358) o les revoltes als regnes hispànics en el segle XV (**aixecament remença** a Catalunya, la **revolta dels forans** a Mallorca i la **revolta lrmandiña** a Galícia). A Catalunya, la crisi econòmica i el desequilibri social provocà, en temps de **Joan II**, una guerra civil que devorà els darrers recursos del país.^[38]

A les ciutats, les calamitats del segle XIV agreujaren les tensions. Artesans i treballadors s'aixecaren, al llarg del segle XIV i al principi del segle XV, contra la minoria de grans mercaders (patricis i oligarquia urbana) que monopolitzaven el govern municipal. Aquestes revoltes urbanes tenien objectius concrets: accés als càrrecs municipals, dret al treball, augment dels salaris... Tingueren un caràcter més polític que les revoltes pageses. S'estengueren per les grans capitals europees occidentals (**Gant, Florència, París, Barcelona...**) i finalitzaren amb l'entrada dels artesans dins els consells municipals. A Barcelona, la crisi pel govern de la ciutat es traduí en conflictes entre **la Biga i la Busca**.

Malgrat la inestabilitat, el comerç entre ciutats assolí un progrés notable i es desenvoluparen tècniques financeres, creacions de societats mercantils i el sorgiment de noves rutes i nous centres comercials. Per exemple, a principis del segle XV, aparegueren les primeres institucions públiques de crèdit (com la **Taula de canvi** de Barcelona); es generalitzaren les **lletres de canvi** i les societats de comerç que es dedicaren a operacions comercials, industrials i bancàries. Alhora, en els segles XIV i XV, a causa de la **Guerra dels cent anys**, es van desplaçar les antigues rutes comercials de la **Xampanya** i del **Roine** per

Il·lustració de **les molt riques hores del duc de Berry**. El duc de Berry fou un dels nobles més destacats de la França del segle XV: la màxima expressió de la seva biblioteca personal és aquest llibre pintat entre els anys 1412 i 1416, i conté diverses parts, la més destacada de les quals és una sèrie de dotze il·lustracions a pàgina sencera que descriuen amb un detallisme incomparable activitats corresponents als dotze mesos de l'any.^[35] L'escena del mes de juny correspon a les tasques agrícoles, al fons les muralles de la ciutat. Les formes rudimentàries d'explotació del camp es contrapesen amb el creixement de les ciutats i la seva atrevida arquitectura. Tanmateix, l'economia continua basant-

La consolidació del poder monàrquic i el desprestigi del papat

[[modifica el codi](#)]

Article principal: [Monarquia autoritària](#)

S'albira un nou marc: el dels estats moderns amb el poder centralitzat en la figura del rei, en detriment de les pressions de nobles i corts. El desequilibri econòmic i social de la [baixa edat mitjana](#) tingué repercussions polítiques: els monarques es recolzaren en la força creixent de la [burgèsia](#), que els hi donà suport perquè amb les unificacions territorials obtenia una major amplitud dels seus mercats. Així, els monarques s'enfrontaren al poder de la [noblesa](#) fins a imposar un nou tipus de monarquia més centralitzada i autoritària, en què la institució monàrquica es feia càrrec del poder militar, dels drets d'encunyar moneda, de l'administració de la justícia... Fou el cas dels parlaments anglesos, els Estats Generals del Regne de França i les Corts castellanes.

El prestigi del papat travessà un dels seus pitjors moments: trasllat a [Avinyó \(1309-1377\)](#). La tornada del papat a Roma ([1377](#)), com a conseqüència de la inestabilitat política del Regne de França, originà l'anomenat [cisma d'Occident \(1378-1417\)](#), que representà l'existència de dos, i fins i tot tres, papes en un mateix moment. En aquest context d'inestabilitat i de descrèdit de les institucions eclesiàstiques, sorgiren pertot arreu veus crítiques contra el poder temporal de l'Església, teories conciliaristes (supremacia del [concili](#) per sobre del papa) i moviments heterodoxos: al Regne de França, se cercà crear una Església "estatal" sotmesa al poder civil ([gal·licanisme](#) a partir de la [Pragmàtica Sanció de Bourges](#)); a [Anglaterra](#), el professor d'Oxford [John Wyclif](#) i a [Bohèmia](#) [Jan Hus](#). Ambdós refusaren totalment l'autoritat de l'Església i defensaren la formació de comunitats de predestinats que prepararen el camí a la [reforma protestant](#).

El [concili de Constança \(1414-1417\)](#) posà fi al cisma amb l'elecció de [Martí V](#) com a única autoritat. Amb tot, no se solucionaren problemes plantejats com l'autoritat del papa o del concili, o el de l'excessiu luxe eclesiàstic. El segle XV, i sobretot el XVI, foren de profundes commocions i d'enfrontaments religiosos.

Europa el 1328

Europa el 1430

Europa el 1470

Cap al Renaixement [[modifica el codi](#)]

La **baixa edat mitjana** és una cultura de trànsit i portadora d'elements de canvi que anunciaven el **Renaixement italià** com la *Divina comèdia* (1312) de **Dant Alighieri**, que mostrà uns nous sentiments; l'aparició de les novel·les de cavalleria (*Tirant lo Blanc*, *Amadís de Gaula*...) són llibres d'aventures de gust burgès (fama, honor, viatges...). Sobretot a les ciutats de la península Itàlica i a les flamenques, les més comercials i riques, el **Renaixement** s'anuncia amb més claredat. La burgesia urbana es convertí en consumidora d'art. Així, es desenvolupà una cultura amb signes burgeses: exaltació de la bellesa, la riquesa, la glòria terrenal... que obrí nous camins als artistes fora dels reduïts àmbits eclesiàstics.

La literatura reflectí també aquests nous gustos: el *Decameró* de **Boccaccio** o els *Contes de Canterbury* de **Chaucer** plasmaren ja un sentiment irònic i desimbolt. També la pintura reflectí, cada cop més, el gust de qui la pagava: les escenes de la vida familiar i quotidiana de la burgesia començaren a ser el tema predilecte dels pintors flamencs (**Jan van Eyck**, **Roger van der Weyden**, **Hans Memling**... L'arquitectura canvià amb els nous gustos burgeses: les cases es convertiren en petits palaus de construcció àmplia, confortable i decorada al nou gust. Algunes famílies burgeses i prínceps de repúbliques comercials es convertiren en mecenes de poetes, músics, escultors o pintors.

Giovanni da Milano. Naixement de la Verge, 1365
(església de Santa Croce, Florència). Elegant realisme d'aquesta escena burgesa (actituds, vestits, llit), feta amb un pinzell atent als fets quotidians. El cofre llarg voreja el llit en tota la seva extensió i una lleugera, i elegant, cortina està disposada per ser desllaçada. La imatge ens transporta a una casa rica

Vegeu també [[modifica el codi](#)]

- [Cuina medieval.](#)
- [Filosofia medieval.](#)
- [Edat mitjana a Catalunya.](#)
- [Feudalisme a Catalunya.](#)
- [Edat Mitjana als Països Catalans.](#)
- [Edat mitjana al País Valencià.](#)
- [Era postclàssica.](#)
- [Medievalització.](#)

1. ↑ Anderson, Perry. *Transiciones de la Antigüedad al Feudalismo*. Madrid: Siglo XXI. 1979. ISBN 84-323-0355-0.
2. ↑ Hilton, Rodney (ed., artículos de Maurice Dobb, Karl Polanyi, R. H. Tawney, Paul Sweezy, Kohachiro Takahashi, Christopher Hill, Georges Lefebvre, Giuliano Procacci, Eric Hobsbawm y John Merrington). *La transición del feudalismo al capitalismo*. Barcelona: Crítica. 1977 ISBN 84-7423-017-9.
3. ↑ Bernard H. Slicher Van Bath. *The agricultural history of Western Europe, 500- 1850*, London, 1963.
4. ↑ Hauser, Arnold. *Historia social de la literatura y del arte*. (Volum I). Barcelona: editorial Labor. 1983. Pàgina 215.
5. ↑ Bravo, Gonzalo. *La caída del Imperio Romano y la génesis de Europa. Cinco nuevas visiones*. Madrid, ed. Complutense, 2001.
6. ↑ Vidal, Gore. *Julià l'Apòstat*. Barcelona. Edicions 62, 2002. Rigorosa ficció històrica sobre l'enfonsament del món pagà.
7. ↑ Hauser, Arnold. *Historia social de la literatura y del arte*. Barcelona: ed. labor. 1983, pàg. 193
8. ↑ Hauser, Arnold. *Historia social de la literatura y del arte*. Barcelona: ed. labor. 1983, pàg. 187 i ss
9. ↑ Ilchman, Warren F., Katz, Stanley N., Queen, Edward L. *Philanthropy in the world's traditions*. Indiana: Indiana University Press. 1998, pàg. 120
10. ↑ Lemaignier, J.-F. *La France médiévale: institutions et société*. Paris, Armand Colin, 1992, pàg. 119
11. ↑ [La revolució feudal](#) [En guàrdia!](#). Programa 120 d'història de Catalunya Ràdio dirigit per Enric Capelna i Oriol Jonqueras
12. ↑ Resum de l'apartat de Michel Rouche, "La vida privada a la conquista del Estado y de la sociedad", de l'article "Alta Edad Media Occidental", a Phillippe Ariés i Georges Duby (dir.) *Historia de la vida privada*, volum I, pàgina 405 i ss.
13. ↑ [Economia a l'edat mitjana](#) [En guàrdia!](#) Capítol del programa *En guàrdia* num. 201 de Catalunya Ràdio, del 23-03-2008.
14. ↑ Doehaerd, René: *Occidente durante la Alta Edad Media. Economías y sociedades*. Barcelona, Labor, 1974.
15. ↑ Sadurní i Puigbò, Núria: *Diccionario de l'any 1000 a Catalunya*. Edicions 62, Col·lecció El Cangur / Diccionaris, núm. 280. Barcelona, octubre del 1999. ISBN 84-297-4607-2.
16. ↑ L'any 1000 no suposà cap classe de terror mil·lenari. És una ficció literària posterior. La prova més evident que el pànic no fou *universal* és que la nomenclatura que actualment fem pels anys encara no s'havia estès per tota Europa, amb la qual cosa el pànic global era més que improbable. Duby, Georges. *El año mil*. Barcelona: Gedisa, 1996.
17. ↑ Boutroche, Robert. *Señorío y feudalismo*. Madrid: Siglo XXI, 1973
18. ↑ Albert i Corp, Esteve. *L'obra social i política de l'abat Oliba*. Barcelona: Dalmau, 1966.
19. ↑ Duby, G. *San Bernardo y el arte cisterciense*. Madrid: Taurus. 1981.
20. ↑ De Bolós, Jordi. *La vida quotidiana a Catalunya en l'època medieval*. Barcelona: Edicions 62, 2000.
21. ↑ Bajo, Fe; Beltran, José Luís. Breve historia de la infancia. Madrid: Temas de Hoy, 1998.
22. ↑ Duby, G. *Guerreros y Campesinos. Desarrollo inicial de la economía europea (500-1200)*. Trotta. 1976. ISBN 84-323-0229-5
23. ↑ Runciman, Steve. *Historia de las cruzadas*. Madrid: Alianza, 2002
24. ↑ Sans i Travé, Josep Maria. *El final dels templers catalans*. Lleida: Pagès editors, 2007.
25. ↑ Claramunt, Salvador: "Les institucions de govern", dins de la *Història de Catalunya*. Barcelona, Salvat, 1974
26. ↑ Heers, Jacques. *Occidente durante los siglos XIV i XV*. Obra citada.
27. ↑ Pladevall, Antoni (dir.). *L'art gòtic a Catalunya* (tres volums). Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2002

28. ↑ Le Goff, J.. *Los intelectuales en la Edad Media*. Eudeba: Buenos Aires. 1965., pp- 11-12.
29. ↑ Le Goff. Obra citada. P. 81.
30. ↑ [Panofsky, Erwin](#) *Arquitectura gòtica y pensamiento escolàstico*. Madrid: Ediciones de La Piqueta. 1986.
31. ↑ En conseqüència l'última veritat d'un estil artístic no s'inscriu en embrió dins d'una inspiració original, sinó en els trets sociològicament significatius d'una època. I més enllà fins i tot en la contraposició de les biografies de sant Bernat, l'[asceta](#) que refusa tota bellesa material, i de Suger, l'[esteta](#) que s'abandonà a un gust desenfrenat per allò que l'encisava. Per un extrem l'infant de família pobra dedicat des de petit a l'Església que féu d'ell tot quant és, de l'altra un jove noble que s'ofereix a l'Església a la fi de l'adolescència [Bourdieu, Pierre](#). "Simbologia i pensament escolàstic. A propòsit d'*Architecture gothique et pensée scolastique*". *Revista Papers*, número 31. UAB, Departament de sociologia. 1983, pàgines 9 a 32.
32. ↑ Heers, J. *Occidente en los siglos XIV i XV*. Obra citada.
33. ↑ Sontag, Susan. *La malaltia com a metàfora*. Barcelona: Ed. Empúries, 1997
34. ↑ Van Doren, Charles. *Breve historia del saber*. Barcelona: Planeta, 2006.
35. ↑ Morales, Joan, a *El llibre més bonic del món*, revista Sàpiens, número 69. Juliol 2008.
36. ↑ Heers, J. *Occidente en los siglos XIV y XV*. Barcelona: ed. Labor. 1968.
37. ↑ Scheneidman, J. Lee. *L'imperi catalano-aragonés (1200-1350)*. Barcelona: Edicions 62.
38. ↑ Vicens Vives, Jaume. *Els trastàmares*. Barcelona: edicions Vicens Vives, 1991.
39. ↑ [En guàrdia!](#). Programa 132. *La vida urbana a la baixa edat mitjana*^[a]. Programa de Catalunya Ràdio dirigit per Enric Capelna i Oriol Jonqueras

Bibliografia [modifica el codi]

- Anderson, Perry. *Transiciones de la Antigüedad al Feudalismo*. Madrid: Siglo XXI, 1979. [ISBN 84-323-0355-0](#).
- Duby, Georges. *El año mil*. Barcelona: Gedisa, 1996.
- Guy Fourquin. *Señorío y feudalismo en la edad media*. Madrid: EDAF, 1977. [ISBN 84-7166-347-3](#).
- [Le Goff, Jacques](#). *Los intelectuales en la Edad Media*. Buenos Aires: Eudeba, 1965.
- Heers, Jacques. *La invención de la Edad Media*. Trotta, 2000. [ISBN 978-84-8432-032-6](#).
- Heers, Jacques. *Occidente en los siglos XIV y XV*. Barcelona: Labor, 1968.
- Huizinga, Johan. *El otoño de la Edad Media*. Torre de Goyanes, 2006. [ISBN 978-84-95101-36-5](#).
- Pladevall, Antoni (dir.). *L'art gòtic a Catalunya (tres volums)*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2002.
- Sadurní i Puigbò, Núria. *Diccionari de l'any 1000 a Catalunya*. Barcelona: Edicions 62, 1999 (El Cangur / Diccionaris, núm. 280). [ISBN 84-297-4607-2](#).

Enllaços externs [modifica el codi]

- [Revista The Medieval Review](#)^[a] (anglès)

A [Wikimedia Commons](#) hi ha contingut multimèdia relatiu a:
Edat mitjana

Registres d'autoritat GND: 4129108-6

Categoria: [Edat mitjana](#)

Darrera modificació de la pàgina: 21 oct 2016 a les 09:36.

El text està disponible sota la [Llicència de Creative Commons Reconeixement i Compartir-Igual](#); es poden aplicar termes addicionals. Vegeu les [Condicions d'ús](#). Wikipedia® (Viquipèdia™) és una [marca registrada](#) de [Wikimedia Foundation, Inc.](#)

[Política de privadesa](#) [Quant al projecte Viquipèdia](#) [Avis general](#) [Desenvolupadors](#) [Cookie statement](#) [Versió per a mòbils](#)

